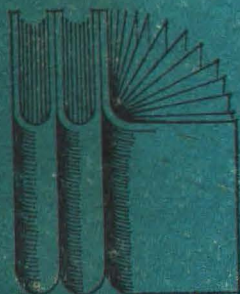

**МІНІСТЕРСТВО
ВИЩОЇ
І СЕРЕДНЬОЇ
СПЕЦІАЛЬНОЇ
ОСВІТИ УРСР**

**НАВЧАЛЬНО-
МЕТОДИЧНИЙ
КАБІНЕТ
З ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

**НАВЧАЛЬНИЙ
ПОСІБНИК**

**М. М. Полюжин, Н. М. Максимчук,
Л. Ф. Омельченко**

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
НА УКРАЇНСЬКУ**

КИЇВ

1991

МІНІСТЕРСТВО ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УРСР
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ З ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ

М.М.Полужин, Н.М.Максимчук, Л.Ф.Омельченко

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ
З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Затверджено Міністерством вищої
і середньої спеціальної освіти УРСР
як навчальний посібник для студентів
технічних вузів

Київ НМК ВО 1991

Теория и практика перевода с английского и чешского на украинский:
Учеб. пособие / М.М.Поляжин, Н.Н.Максимчук, Л.Ф.Омельченко. - К.:
УМК ВО, 1991. - 96 с. - На укр. яз.

В основу учебного пособия положены выводы сравнительного анализа лексического фонда и стилистических особенностей английского и украинского языков.

В основу навчального посібника покладено висновки порівняльного аналізу лексичного фонду і стилістичних особливостей англійської та української мов.

Рецензенти: І.М.Пацула, канд. пед. наук
Л.І.Ступакова, канд. філол. наук

ISBN 5-7763-0649-3

Навчально-методичний кабінет
з вищої освіти при Мінвузі УРСР,
1991

Основне завдання цього навчального посібника - розвиток навичок перекладу англійської оригінальної літератури на українську мову. Даються поради, як користуватися двомовними, тлумачними і іншими словниками, розглядаються особливості різних видів перекладу.

Кожний розділ закінчується завданням для самої роботи. Для укладання посібника були використані праці таких лінгвістів, як А.В.Фьодоров, Я.М.Рецкер, Л.С.Бархударов, О.Д.Швейцер, а також словники, газети і журнали.

Посібник розрахований на студентів факультетів іноземних мов педінститутів, студентів першого курсу технічних вузів і може бути використаний у роботі вчителями англійської мови середніх шкіл.

Глава I

Лінгвістичні основи перекладу

§ I. Суть процесу перекладу

Переклад - це відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми. Завдання перекладача - передати засобами іншої мови цілісно і точно зміст оригіналу, зберігши його стилістичні та експресивні особливості. Під "цілісністю" перекладу слід розуміти єдність форми і змісту на новій мовній основі. Цілісним можна визнати лише такий переклад, який передає мовну інформацію рівноцінними засобами. На відміну від перекладу переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але і так, як виражено в ньому. Критерієм точності перекладу є

тотожність інформації, яка повідомляється різними мовами.

Теорія перекладу встановлює загальні закономірності, які можуть застосовуватися в окремих конкретних випадках шляхом аналізу подібностей і розбіжностей між мовами.

§ 2. Види перекладу

Слід розрізняти такі види перекладу. Адекватний, який передбачає вичерпну передачу змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому. Іншими словами, адекватний переклад – це єдиний вид перекладу, який відтворює єдність змісту і форми засобами іншої мови.

Багато розмовних виразів англійської мови вимагають використання у перекладі зовсім іншої форми, тобто інших слів і словосполучень для правильної передачі змісту висловлювання. Підстанова словникових відповідників, тобто буквальний переклад, зруйнував би єдність змісту і форми в українському перекладі. Наприклад, "Help yourself" ні в якому разі не перекладається "допоможіть собі". Як правило, це ввічливе запрошення "візьміть, будь ласка", або "частуйтеся, будь ласка". Лише така українська форма відповідає змісту висловлювання.

Дослівним вважається переклад, який відтворює структуру іншомовного речення без зміни конструкції і без істотної зміни порядку слів. З граматичної точки зору такий переклад можна назвати "прямим".

The first World War had far reaching economic, political and social consequences in all the capitalist countries of the New World.

Перша світова війна мала далекосяжні економічні, політичні та соціальні наслідки у всіх капіталістичних країнах Нового світу.

Оскільки як у смислового, так і в стилістичному відношенні такий переклад відповідає усім вимогам, його можна вважати адекватним.

Буквальний переклад вперше знайшов відображення у працях Л.С.Бархударова як переклад, здійснений на нижчому рівні, ніж той, який достатній для передачі незмінного плану змісту при додержанні норм мови, на яку перекладають.

Оскільки можна встановити шість мовних рівнів (рівень фонем, морфем, слова, словосполучення, речення і всього тексту), то і в процесі перекладу варто орієнтуватися на необхідний у даному випадку рівень. Власні імена і географічні назви допускають переклад на рівні фонем і морфем. Те ж саме можна сказати і про багато термінів та реалій, які ввійшли в українську мову шляхом безперекладного запозичення, наприклад: Liverpool – Ліверпуль; Churchill – Черчіль; speaker – спікер. Все це випадки транскрибованого перекладу, виконаного пофонемно. Слово "one-sided-news" – "одно-сторон-ність" перекладено, наприклад, поморфемно.

Не можна застосовувати поморфемний переклад у тих випадках, коли необхідний переклад на рівні слова. Так, наприклад, незважаючи на подібність морфем, "milkor" зовсім не означає "молоко-соо", а "безхарактерна, легкодуха людина", "розмазня", "баба" (молокосос – grsenhorn). High school – не вища, а "середня школа", "public house" – не "публічний дім", а "пивна". Буквальний переклад таких і їм подібних слів призвів би до перекручення змісту.

Вільним вважається переклад, який не вимагає адекватної передачі стилю оригіналу (наприклад, переклад старовинних текстів з інформаційною метою). Вільним є також прозаїчний переклад віршованих творів. У вільному перекладі дозволяється скорочувати оригінал, опускати другорядні деталі.

Розділ I

Проблема вузького контексту

§ I. Способи перекладу словникових відповідників

1) Еквівалентні відповідники

Еквівалентом слід вважати постійну рівнозначну відповідність, яка, як правило, не залежить від контексту. Випадки повної відповідності слів двох мов, тобто повного збігу їх лексичного значення у всьому обсязі, трапляються відносно рідко. До цієї групи належать такі лексико-семантичні розряди слів.

1. Власні назви (особові та географічні), наприклад:

Shakespeare - Шекспір, Europe - Європа, Egypt - Єгипет і т.п.

2. Науково-технічні терміни, наприклад: oxygen - кисень, bacillus - бактерія, equinox - рівнодення, ampere - ампер, magnet-magnet - магніт.

3. Деякі інші розряди слів, близькі за значенням до двох попередніх, наприклад, назви місяців і днів тижня: January - січень, Tuesday - вівторок; числівники: hundred - сто і т.д.

Слід розрізняти еквіваленти повні і часткові. Якщо відповідник охоплює значення англійського слова повністю, це повний еквівалент: brewer - пивовар, brewery - пивоварний завод, fireplace - гірничник, sidewalk - тротуар.

Коли ж український відповідник є лише до одного з декількох значень англійського слова, це частковий еквівалент, наприклад: flier - пілот (решта значень цього слова представлені в українській мові змінними або варіантними відповідниками:

1) все, що літає (наприклад, птахи, комахи); 2) що-небудь, що швидко рухається (наприклад, швидкохідний пароплав, рисак, амер. експрес); 3) в. ризикована справа, авантюра; 4) тех. маховик). Очевидно, серед перерахованих відповідників "рисак", "експрес"

і "маховик" теж будуть частковими еквівалентами.

Із стилістичної точки зору можна виділити абсолютні і відносні еквіваленти. До першої категорії відносяться такі еквіваленти, які належать до одного і того ж самого функціонального стилю і мають таку ж експресію, як і англійське слово або вираз. Наприклад, and their ilk - і йому подібні; brinkmanship - балансування на грані війни; sell-out - зрада національних інтересів, і т.п. Відносними еквівалентами вважаються такі, які розрізняються за стилістичною та експресивною ознакою, наприклад: dirt-cheap - дуже дешевий, дешево, ні по чому; ≈ дешевше "від дірки в бублика".

Еквівалентний переклад словосполучень

Перекладаючи словосполучення, які мають термінологічне значення, можна простежити закономірності, пов'язані з особливостями англійської та української лексики. В той час, як англійській мові властиве атрибутивне вживання іменників, в українській мові словосполученням такого типу відповідають сполучення, які означають предмет і його ознаку.

За своєю структурою українські еквіваленти поділяються на три групи:

- 1) прикметник (або дієприкметник) + іменник;
- 2) іменник у називному відмінку + іменник у родовому;
- 3) іменник + прийменниковий зворот.

I група

Family background - сімейний стан; correspondence courses - заочні курси; property qualification - майновий ценз; phantom students - вічні студенти; color bar - кольоровий бар'єр.

II група

Austerity program - режим економії; literacy test - перевірка грамотності(виборців); means test - перевірка потреби(при виділенні допомоги по безробіттю); loyalty check - перевірка лояльності(благонадійності); wage freeze-заморожування зарплати; welfare State - держава загального благоденства; ballot strike - бойкот виборів.

III група

Strike ballot - голосування щодо оголошення страйку; job bias - дискримінація в галузі праці; bread line - черга за благодійною допомогою; poll tax - податок на виборців; shadow boxing - бій з тінню; utilities rate - плата за комунальні послуги; want ad оголошення про попит і пропозицію.

П) Варіантні відповідники

Коли англійському однозначному слову або одному певному значенню багатозначного слова відповідає у двомовному словнику декілька українських перекладів, то ці переклади є варіантними відповідниками. Як правило, вони відмежовуються один від одного комою на відміну від різних значень, які позначаються арабськими цифрами, і від відтінків значень, які відділяються крапкою з комою.

Найбільш поширеним типом варіантних відповідників є часткові відповідники, тобто коли одному слову англійської мови відповідають два або більше слів в українській мові і навпаки. До них належать явище включення і пересічення.

Включення називається таке відношення, коли коло значень слова в англійській мові ширше, ніж коло значень його одного й того слова в українській мові. Так, англійське слово tiger має те ж саме значення, що і українське "тигр", але, крім того,

воно може вживатися в англійській мові і в інших(переносних) значеннях: "жорстока людина", "небезпечний противник", "хуліган", яких немає в українському слові "тигр".

Більш поширеним є явище пересічення. В цьому випадку між двома словами спостерігається такий частковий збіг значень, при якому коло значень слова в англійській мові не може бути повністю включеним в коло значень слова в українській мові через те, що дані слова мають як однакові, так і різні значення. Наприклад, англійське слово party і українське "партія" мають такі загальні значення: "політична партія"; "група, загін" (наприклад, search-party - розвідувальна партія), але, крім того, кожне з них має також значення, які відсутні в іншому. Англійське party має такі значення: компанія, екскурсія; fishing party, hunting party - вечір, вечірка, прийом гостей, сторона; parties in a case - сторони в судовому процесі; учасник(переговорів); співучасник, - яких немає в українському слові "партія"; у свою чергу, це українське слово має відсутні в англійському слові party значення: batch, consignment - кількість товару; a game of chess - гра (партія) шахи.

Крім неоднакового групування значень у межах слова в різних мовах, слід мати на увазі, що ще однією причиною виникнення варіантних відповідників є неоднакова семантична диференційованість слів у двох мовах. Суть цього явища полягає в тому, що значення слова в одній мові виявляється недиференційованим, нерозчленованим порівняно із значенням його еквівалентів в іншій мові; інакше кажучи, одному слову англійської мови, яке виражає більш широке (нерозчленоване) поняття, в українській мові відповідають два або більше слів, кожне з яких має вузький клас денотатів.

§ 2. Описовий переклад

У випадках, коли в українській мові відсутня еквівалентна або варіантна відповідність англійському олову, рекомендуємо застосовувати описовий (або пояснювальний) переклад. По суті це не стільки переклад, як більш або менш широке тлумачення значення англійського слова, наприклад: tutor - керівник групи студентів в англійському університеті; амер. молодший викладач вузу; caucus - 1. амер. закриті збори партійних лідерів для попереднього обговорення політичних та організаційних питань; 2. англ. політика підтасовки виборів, тиску на виборців і т.п.; show-room - демонстраційний зал для показу зразків товару; Jobber - людина, яка займається випадковою роботою.

З наведених прикладів ясно, що описовий переклад часто є контекстуальним і не має стійкого складу. Слово caucus у певних контекстах радимо перекладати і як "змова партійних лідерів", show-room - як "демонстраційний зал". Отже, безеквівалентність - це відсутність готової відповідності тій чи іншій лексичній одиниці у словниковому складі іншої мови. Цей термін не тотожний терміну "безперекладність" (тобто неможливість передачі відповідного значення в іншій мові).

Однак, описовий переклад можна рекомендувати як еквівалентний при перекладі термінів, які вимагають точної передачі в перекладі, наприклад: affidavit - письмове показання під присягою; bull - спекулянт, який грає на підвищення біржових цінностей; bear - спекулянт, який грає на зниження; antedate - дата, поставлена заднім числом.

§ 3. Безперекладна передача слів

Прагнення уникнути описового перекладу спонукає перекладача

до запозичення іноземного слова і його адаптації за допомогою транскрипції або транслітерації. Наприклад, слово "геноцид" (англ. genocide) в кінці другої світової війни перекладалось на українську мову описово: "масове винищення населення за політичними, релігійними, етнічними та іншими ознаками". В українську мову проникли і закріпилися такі англійські реалії, як "спікер", "уїкенд", "стриптиз", "сендвіч" та ін.

Як видно з наведених прикладів, між словами двох мов може траплятися повна відсутність відповідностей. У цих випадках прийнято говорити про так звану безеквівалентну лексику. Безеквівалентна лексика - це слова і словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових відповідностей у словнику іншої мови. Безеквівалентність зустрічається у двох групах слів:

1. Власні імена (особові імена, географічні назви, назви утанов, організацій, газет, готелів, пароплавів і т.п.), які не мають постійних готових відповідників у лексичному складі іншої мови і є маловідомими або взагалі невідомими для носіїв іншої мови.

2. Так звані слова-реалії, тобто словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу. В цю групу входять слова, які означають різного роду предмети побуту, матеріальної та духовної культури, властивої тільки даному народу, наприклад, англ. muffin, toffee, butter-scotch, sundae, укр. борщ, розсолник, корж, квас. Сюди ж входять і словникові одиниці, які означають властиві тільки для даного національного середовища політичні та суспільні інститути і явища, наприклад: lobbyist, caucus, primaries, impeachment, drug-store, grill-room, drive-in, дружинники, агітпункт, трудова вахта і т.д.

§ 4. Переклад-калька

Переклад-калька полягає в поелементній передачі складних слів і словосполучень. Перекладається кожен окремий компонент цілого, після чого вони усі механічно сполучаються без будь-яких перетворень і змін. Цілий ряд подібних кальок увійшов у словниковий фонд української мови як запозичення з англійської: *scrapper* - хмарочос, *water-tight* - водонепроникний, *watercooled* - водоохолоджувачий, *Grand Jury* - велике жюрі, *witch hunt* - полювання за відьмами, *to save one's face* - врятувати репутацію, *dark horse* - темна конячка, *shadow cabinet* - тіньовий кабінет, *dry law* - сухий закон.

§ 5. Трансформаційний переклад

У ряді випадків при перекладі безеквівалентної лексики доводиться вдаватися до перебудови синтаксичної структури речення, до лексичних заміни з повною зміною значення вихідного слова або до обох прийомів одночасно, тобто до того, що називається лексико-граматичними перекладацькими трансформаціями. Наприклад, *joined thinking*: трансформуючи це "спільне мислення", одержуємо "принцип колегіальності"; *chain-of-command principle*, дослівно "принцип передачі наказів по ланцюжку", а у трансформаційному перекладі - "принцип субординації". Англ. *glimpse*, яке не має еквівалентів серед українських іменників, часто вживається у виразах: *to have* або *to catch a glimpse of*, що дає можливість застосовувати у перекладі дієслово і тим самим удатися до синтаксичної перебудови речення; наприклад, *I could catch glimpses of him to the windows of the sitting-room* можна перекласти: Я бачив, як його фігура маячила у вікнах ~~воткну~~ При передачі українською мовою англійського *exposure*, яке не має прямої відповідності, у ряді випадків можна вдаватися до лексичної заміни; речення *He died of exposure* до-

пускає такі варіанти перекладу: "Він помер від простуди (запалення легень)", "Він загинув від сонячного удару", "Він замерз у снігах" і т.д. Для правильного вибору одного із цих варіантів треба звернутися до ситуації, про яку йде мова.

Завдання 1. Питання для самоконтролю.

1. Що таке переклад і які завдання теорії перекладу?
2. Які є види перекладу?
3. В чому полягає різниця між еквівалентними і варіантними відповідностями?
4. Коли доводиться застосовувати:
 - а) описовий переклад?
 - б) безперекладну передачу слів?
 - в) переклад-кальку?
 - г) трансформаційний переклад?

Завдання 2. Зарухувати подані слова до еквівалентних або варіантних відповідностей в перекладі.

<i>safe</i>	<i>accurate</i>
<i>decrySTALLIZATION</i>	<i>nation</i>
<i>disability</i>	<i>bacillus</i>
<i>bill</i>	<i>secretary</i>
<i>heterodyne</i>	<i>wash</i>
<i>radio-receive</i>	<i>Shakespeare</i>
<i>justice</i>	<i>brinkmanship</i>

Розділ II

Переклад деяких категорій слів

§ I. Переклад складних слів

Складні слова відрізняються від простих своєю структурою,

в більшості випадків семантично мотивованою. Більшість із них перекладаються на українську способом калькування, як наприклад: *sky-scrapers, football, air-lift*.

Поряд з ними серед англійських складних слів зустрічаються і такі, внутрішня форма яких може ввести в оману перекладача: *half-mast* – не "половина мачти", а "приспущений у знак трауру прапор"; *half-pay* – не тільки "половина плати", але і "офіцер у відставці"; *turncoat* – не "вивернутий піджак", а "ренегат, перебіжчик". Отже, не завжди можна перекладати складні слова по здогадці.

Складні слова займають значне місце серед неологізмів, які можуть бути ще не зареєстровані у словниках. У мові газети і публіцистики часто зустрічаються складні слова з різноманітними синтаксичними зв'язками між компонентами. Вони не піддаються безперекладному запозиченню і не перекладаються калькою. Найчастіше їх передають описовим перекладом, рідше вдається знайти трансформаційний переклад, наприклад: *America-fister* – член (профашистський) організації "Америка понад усе"; *middle-of-the-roader* – прихильник поміркованого курсу; *rubber-stamp majority* – механічна більшість. Тільки в останньому випадку існує трансформаційна відповідність: *dog-eat-dog competition* – озвіріла конкуренція.

Зашифрованість відзначаються і складні слова периферійних пластів лексики – розмовні, просторічні, жаргонні: *deadhead* – безнадійний боржник; *egg-head* – інтелігент; *treasure hunter* – дівчина, яка шукає вигідної партії; *nightcap* – скляночка спиртного перед сном; *baby-sitter* – няня, що приходить; *dog-trotter* – ірландець.

§ 2. Переклад реалій і термінів

Під реаліями прийнято розуміти назви предметів і явищ, ха-

рактерних для життя та побуту даної країни, її історії, етнографії, культури, мистецтва і т.п. Термінами називаються точні позначення понять у певній галузі науки, техніки, мистецтва. Терміни, як правило, утворюються спеціалістами і вченими і тому мають точну відповідність в інших мовах, тобто еквівалентний переклад. Реалії виникають мимоволі, у процесі словотворення народу, і оскільки вони відображають національну специфіку, часто завдають великих труднощів для перекладачів. Особливо це стосується таких випадків, коли у мові перекладу немає відповідного слова через те, що у країні немає предмета, явища або поняття, про які йде мова в оригіналі. Тому реалії у більшості випадків не мають еквівалентів і передаються різними способами в залежності від контексту, наприклад: *lunch* – другий сніданок. Навіть позначення часу може створювати певну трудність при перекладі: *two o'clock in the morning* – не "дві години ранку", а "ночі"; *in the afternoon* може означати не тільки "після обіду", але і "після сніданку", і "перед обідом", і "перед вечором", і просто "вдень".

Оскільки термін завжди має певне смислове навантаження і складає ядро речення, важливо передати термін точно, в той час як реалія вимагає розкриття у контексті. В реченні *I took the sleeper up to Glasgo* реалія *sleeper* може мати тільки одне значення – "місце у спальному вагоні", а у книзі *N.Shute. A town like Alice* /ст. 17/ залізничний термін уже підказаний першим словом у реченні: *The railway that Japs built with Asiatic and prisoner-of-war labour between Siam and Birma. One man died for every sleeper that was laid.* – Залізницю між Таїландом і Бірмою японці будували руками місцевого населення і військовополонених. Кожна прокладена шпала коштувала життя одному працюючому.

§ 3. Переклад інтернаціональних слів

При перекладі важливо відрізнити справжні інтернаціональні слова, тобто подібні за написанням та звучанням у різних мовах і тотожні за значенням, від слів, які при своїй зовнішній подібності мають різне значення. Справжніми інтернаціоналізмами можна вважати лише такі слова, які в обох мовах мають однакове значення, як наприклад, термін природничих і точних наук. Але у гуманітарних науках навряд чи можна вважати інтернаціональними навіть такі слова, як "демократія", "соціалізм", "комунізм", "інтернаціоналізм", "революція", оскільки у такі слова в країнах капіталізму нерідко вкладають невластивий їх справжньому значенню зміст.

Велику допомогу перекладачеві з англійської (і на англійську) може надати книга В.В.Акуленка і ін. "Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика". - М., 1969. У словнику подається детальний аналіз значень більше тисячі англійських слів, які поряд із російським відповідником мають ряд значень, що не покриваються російським заголовним словом, наприклад, accord: 1) згода, відповідність; 2) муз. акорд; 3) угода, договір.

Поряд із багатьма суспільно-політичними термінами словник В.Акуленка не подає таких трьох псевдо-інтернаціональних термінів, як internationalism, imperialism, rationalization. Наведемо приклади: When the Second World War elevated Roosevelt to a position of world importance, he had no consistent history of either isolationism or internationalism. Протиставлення ізоляціонізму допомагає зрозуміти, що автор вживає термін internationalism у значенні "антиізоляціонізм" або "участь у світовій політиці". "Коли під час другої світової війни репутація Рузвельта піднялася до рівня діяча світового значення, його минуле ще не давало

підстав вважати його послідовним ізоляціоністом або анти-ізоляціоністом" (Варіант: "або прихильником участі США у світовій політиці").

Важливо враховувати, що іменник rationalization має не тільки інтернаціональне значення "раціоналізація", але і специфічне, негативне значення в англійській мові: "хитромудре але помилкове пояснення, окомилування". Наприклад, Equal opportunity for all is a typical capitalist rationalization. - Рівні можливості для усіх - це типове окомилування, яким користуються капіталісти.

Цього значення іменника немає ні у словнику "Ложных друзей переводчика", ні у словнику Мюллера.

Переважну більшість псевдо-інтернаціональних слів можна віднести до такої ж категорії, коли лише одне із значень є по-справжньому інтернаціональним, наприклад base - "база" і ще з десяток інших значень; expert - експерт і знавець, спеціаліст; control контроль і керівництво, регулювання, загальне планування, нагляд, перевірка і т.п.; student - студент і вчений, курсант, стипендіат.

§ 4. Переклад неологізмів

Велика кількість неологізмів двох категорій (нові слова і нові значення старих слів) влилася в англійську мову після другої світової війни. Неологізми бувають немодельовані /типу boffin - учений, дослідник; gimmick - махінація, шахрайство; maverick - розкольник, відщепенець/ і модельовані, серед яких виділяються дві найбільш продуктивні категорії. До першої відносяться слова, які означають абстрактні поняття з суфіксами -ship, -dom, -hood, наприклад: crowdmanship - мистецтво впливу на маси; gamesmanship - мистецтво вигравати; showmanship - уміння показати товар лицем.

Переклад таких неологізмів ґрунтується на значеннях старих слів аналогічної структури: *horsemanship* - мистецтво верхової їзди; *salesmanship* - уміння торгувати.

Дуже поширеними у сучасній пресі є неологізми з суфіксом *-dom*: *moviedom* - працівники кіно, кінодіячі; *filmdom* - галузь кіно, кінематографія; *dogdom* - тупик, важкий етап; *gangdom* - організований бандитизм. Менш продуктивним є суфікс *-hood*: *likelihood* - ймовірність, правдоподібність і *parenthood* - спорідненість. Узагальнюючи семантику новоутворень усіх трьох категорій, можна сказати, що вони виражають властивість, якість, уміння, мистецтво, посаду, титул, становище.

До другої категорії відносяться сполучення дієслів + *in* з загальним значенням "демонстрація протесту": *pray-in* - демонстрація протесту в церкві; *apply-in* - демонстрація протесту проти дискримінації при наймі на роботу; *ride-in* - демонстрація протесту проти дискримінації в автобусах; *study-in* - демонстрація протесту проти дискримінації в учбових закладах.

До модельованих неологізмів відносяться і новоутворення з префіксом *off-*: *off-the-air* - знятий з програми радіомовлення; *off-the-cuff* - імпровізований; *off-the-peg* - стандартний, готовий; *off-the-record* - неофіційний, конфіденційний, не для преси.

Серед неологізмів складних слів немало таких, внутрішня форма яких обманлива або не досягає "прозора" і може привести до неправильного перекладу. Наприклад: *back-seat driver* - непрошений порадник; *beggar-my-neighbor* - людина, яка домагається свого, не гребуючи ніякими засобами; *bomb-squatter* - учасник сидячої демонстрації проти атомної бомби; *soap-opera* - мильна опера; рекламна радіопостановка.

Не менш "загадкові" і неологізми, утворені шляхом скорочення слів: *Gopster* - член республіканської партії (GOP- Grand Old Par-

ty), *G-man* - агент ФБР; *oakies* - полонені різних країн, яких вивезли в Німеччину під час другої світової війни.

Значно більше з 1939 року з'явилося неосем (нових значень старих слів), ніж неологізмів - новоутворень. Досить вказати на типове розширення значень таких слів, як *showdown* і *tie-in*. Перше з них і до сьогоднішнього дня представлено у словнику Миллера двома значеннями: розкриття карт, відвертий обмін думками. Однак уже в додатку, складеному Е.Партріджом до словника Г.С.Уайлда (H.C.Wyld. The Universal Dictionary, 1959 наведено третє і четверте значення цього слова: 3) ультиматум, диктат; 4) рішуче зіткнення. Логічно виправданий і розвиток значень *tie-in* від "таємної угоди, змови" до "примусового асортименту", "штучного підвищення або роздування цін". Неосема, звичайно, зберігає логічний зв'язок із вихідним значенням слова.

§ 5. Транслітерація і транскрипція

Транслітерація полягає в передачі англійських слів за графічним принципом, тобто шляхом передавання букв, а не звуків. Цей в корені неправильний метод часто приводить до спотворення імен. Так, наприклад, *V.Show* зараз значиться в українській мові як Шоу, хоча по-англійськи вимовляється Шо.

Слід визнати, що і спосіб транскрипції, тобто фонетичної передачі імен, теж недосконалий через неможливість точної передачі звуків, які відсутні в українській мові. "Th" передається то як "Т", то як "С". Спірант "h" передається то буквою "Г", то "Х". Буква "w" передається то фонетично як "У", то графічно як "В". У таких випадках можна керуватися тільки традицією: якщо це або подібне ім'я уже перекладалося, то потрібно наслідувати цей приклад, а щоб дізнатися, чи існує традиційне українське чи російське напи-

сання даного імені, немає іншого засобу, як пошуки в енциклопедіях, довідниках, спеціальній літературі. Якщо подібне ім'я ще не зустрічалось, то слід вяснити, як воно звучить по-англійськи у вимовному словнику Джоунза.

Завдання 1. Питання для самоконтролю:

1. Якими способами перекладаються складні слова?
2. Що таке реалії і терміни і які вимоги до їх перекладу?
3. Яка різниця в перекладі інтернаціоналізмів у точних і гуманітарних науках?
4. На чому ґрунтується переклад модельованих неологізмів?
5. У чому полягає різниця між неологізмом і неосемом?
6. Що таке транслітерація і транскрипція?

Завдання 2. Передайте власні імена і назви способом транскрипції українською мовою.

Frank Hardly	Harwell
Hughes	Yorkshire
William	Hartford
Wilson	Petersburg
New Hampshire	William Somerset Maugham
Truth	Graham Greene
Somersetshire	Southampton

Розділ III

Проблеми широкого контексту.

§ 1. Залежність перекладу слів від контексту

У практиці перекладу, як правило, не окреме слово або слово-

сполучення, а мінімум закінчене речення є тією основною одиницею, якою оперує перекладач. Однак у багатьох випадках, особливо при перекладі художнього або публіцистичного тексту, переклад речення залежить від характерних особливостей - жанрових, стилістичних, індивідуально-авторських - всього тексту, що перекладається. І вое-таки, навіть мінімальний контекст - контекст словосполучення - дає підставу для точного вибору українського відповідника.

а) Залежність перекладу слова від вузького контексту

Цікавий своєю багатогранністю прикметник *public*, який набуває різних значень при перекладі термінологічних словосполучень: *public opinion* - громадська думка; *public man* - політичний діяч; *public official* - службовець відділу інформації; *public school* - закритий середній учбовий заклад для хлопців (привілейований); *public house* - пивна.

Слово *law*, яке може мати у вузькому контексті значення: закон, право, суд, інколи вимагає у перекладі інших відповідників: законність, правова норма, правопорядок. *Law and order* - законність і порядок; *civil law* - цивільне право; *the strengthening of Soviet law* - зміцнення радянського правопорядку.

Коли в термінологічній функції вживається смислова група, то з часом вона теж набуває еквівалентної відповідності в перекладі, наприклад: *severance of diplomatic relations* - розрив дипломатичних відносин; *to move to report progress* - внести пропозицію про припинення дебатів; *school age limit* - вікова межа обов'язкового навчання.

Однак не завжди можна покладатися на єдиний відповідник, який подається у словнику. Стале речення постійного, але не фразеологічного складу звичайно не має єдино можливого еквівалентного перекладу, а перекладається варіантно (вибірковими еквіва-

лентами), наприклад: *It was a case of mistaken identity* – "Я (ти, ви, він) не розпізнав", "Ви помилково вважали мене за іншого". Переклад речення дуже рідко може бути незалежним від більш широкого контексту.

б) Залежність перекладу слова від широкого контексту

впавляється тоді, коли в межах речення немає вказівного мінімуму, який допомагає розкрити значення невідомого англійського слова. До широкого контексту, який виходить за рамки одного речення, доводиться звертатись і тоді, коли зміст речення в цілому не допомагає з достатньою точністю встановити, в якому значенні вжито дане слово.

У статті про землетрус говориться про те, що найбільша гребля в Алжирі, на річці Фодда, дала тріщину, *but the engineers repaired the breach*. Іменник *engineer* має не менше п'яти різних значень і в даному реченні немає ніяких вказівок на те, в якому саме значенні вжито це слово. Зате в попередньому абзаці є словоополучення, яке розкриває зміст слова *engineers*. *As dawn broke over the devastated buildings, the first army lorries rumbled into the town.* – Коли над розвалинами почало світати, перші армійські вантажні машини з гуркотом в'їхали в місто.

Слова *army, lorries* і складають у даному випадку вказівний мінімум. Якщо у місто, що потерпіло від землетрусу, були направлені військові загоны, то *engineers* – сапери. Переклад слова визначається тут широким контекстом, причому знайдений відповідник еквівалент.

§ 2. Залежність перекладу слів від ситуації

Під ситуацією висловлювання мається на увазі уся додаткова інформація: як та, що впливає із змісту матеріалу, з якого робиться

переклад, так і та, що знаходиться за його межами, однак необхідна для досягнення адекватності перекладу. До основних факторів, які визначають ситуацію висловлювання, відносяться: 1) час дії; 2) місце дії і 3) ідейна спрямованість висловлювання.

Важливо мати на увазі, що фактори, які визначають ситуацію, можуть знайти, а можуть і не знайти відображення у тексті, що перекладається, тобто можуть бути екстралінгвістичними. У такому випадку перекладач зобов'язаний вяснити ситуацію із будь-яких джерел. Так, наприклад, один із парламентських звітів, опублікованих в газеті "Morning Star" восени 1966 року, згадує С. Сільвермена, *the oldest abolitionist in the House of Commons*. У словнику Моллера слова *abolitionist* немає, але є абстрактне поняття *abolitionism* – іст. аболіціонізм (рух за визволення негрів у США). Цілком очевидно, що містер Сільвермен ніякого відношення до визволення негрів мати не міг. У самій статті ніяких інших відомостей про нього немає. Тільки із додаткових джерел (із довідника "Who is who", або із англійської преси) перекладач може дізнатися, що С. Сільвермен був одним із ініціаторів руху за скасування смертної кари в Англії і автором відповідного законопроєкту, який став законом 1 грудня 1965 року. Звичайно, якщо б слово *abolitionist* отосувалось Америки першої половини минулого століття, то воно б мало вказане в словнику значення. У двадцяті роки ХХ століття у США це слово набуло іншого значення. Суперника Гувера на президентських виборах 1928 року Сміта теж називали *an abolitionist*, що означало "прихильник скасування сухого закону". Отже, при перекладі тексту про події минулого для з'ясування окремих деталей нерідко доводиться звертатись до довідкової та історичної літератури.

Двомовні (паралельні) словники. Паралельний словник дає переклад слів на іншу мову. Наприклад, англо-російський словник В.К.Мюллера містить 70 000 слів і виразів. Омоніми позначені у словнику римськими цифрами, окремі значення - арабськими. Відтінки значень відокремлені крапкою з комою, російські синоніми - комою. Наприклад, gain n. 1) прибуль, вигода; 2) доходи; зароботок; вигриш (в карти и т.п.); 3) увеличение, прирост, роот.

При користуванні англо-російським чи англо-українським словником перекладач може натрапити на такі типові випадки:

1. Словник дає тільки один відповідник (еквівалент).

2. Словник дає декілька відповідників англійському слову (варіантів).

3. Ні один з наведених у словнику відповідників не може бути використаний. У такому випадку перекладач повинен вибрати один із трьох шляхів: а) взяти за основу одне із наведених у словнику значень і, відштовхуючись від нього, вивести шукане значення слова в даному контексті; б) зіставляючи усі наведені словником значення, вивести загальне, ширше значення і, виходячи із нього, знайти правильний переклад слова; в) інколи є можливість за двома близькими до шуканих словниковими значеннями встановити проміжне, яке не перекладене у словнику.

Поява "Большого англо-русского словаря" у двох томах, укладеного під керівництвом проф. І.Р.Гальперіна (1972), стало великою подією у радянській лексикографії. Словник містить 150 тисяч слів. Новаторське значення його можна коротко охарактеризувати так:

І. У словнику широко застосовується розкриття контекстуальних значень слів, що має велике значення для теорії та практики

перекладу.

2. Словник застосовує комбіновану систему перекладу і пояснення значень слів і часто вдається до функціонального способу розкриття смислової структури слова.

3. На відміну від попередніх, у новому словнику подається адекватний у стилістичному відношенні переклад слів, словосполучень та фразеологічних одиниць і багатьох стандартних виразів.

4. У словнику наведені ілюстративні приклади, які показують розгалужену багатозначність і широту семантичного діапазону англійської лексики.

5. Великим кроком уперед є відмова укладачів словника від позначки "сленг" і розподілу всіх лексичних одиниць цієї категорії між функціонально-стилістичними пластами: лексико-розмовним, просторічним і грубим.

Головною заслугою словника є те, що це не словник вокабул, а словник словосполучень. Смилова структура цілого ряду багатозначних слів розкрита в мікроконтексті - у словосполученнях та коротких фразових прикладах, що має величезне значення для перекладача.

Серед англо-українських словників слід відзначити словники М.Л.Подвезька та Ю.А.Жлуктенка.

Тлумачні словники. Яким би досконалим не був двомовний словник, навіть висококваліфіковані перекладачі завжди користуються тлумачними словниками. По-перше, вокабуляр великих тлумачних словників містить багато інформації енциклопедичного характеру, яка відсутня у двомовних словниках. По-друге, перекладом не завжди можна з достатньою точністю і повнотою розкрити всю сукупність значень англійського слова. По-третє, оскільки українські слова при перекладі мають свої значення і відтінки, яких може і не бути у відповідних англійських словах, то весь обсяг значень останніх

залишається невизначеним. По-четверте, перекладач, зустрівшись з новим словом, яке ще не зареєстроване у словнику, може вивести значення, звернувшись до етимології спорідненого неологізму слова. Ще частіше етимологія може допомогти при визначенні значення неосеми, тобто нового значення старого слова.

Найкращим і найбільш повним тлумачним словником англійської мови вважається *A New English Dictionary on Historical Principles*: Він складається з 13 томів, з яких 12 – основні і один – додатковий. Великим авторитетом користується також *Webster's New International Dictionary 4rd ed. 1967*. Дяки тлумачні словники, головним чином американські, дають у вигляді додатків список неологізмів, інші – багатий довідковий матеріал.

Словники словосполучень. Відомі лише два словники, спеціально присвячені стійким, але вільним словосполученням: це *J. Rodale. The World Finder* і *Albrecht Reum. Dictionary of English Style*. У словнику Роделя наведені словосполучення двох категорій: іменники з прикметниками і дієслова з прислівниками. Наприклад, до іменника *food* подано більше 50 означень, в тому числі таких, як *spiritual, marvellous, delicious, tempting, superb*. Словник може принести безсумнівну користь при вирішенні важливого питання про стандартність чи оригінальність епітета в тексті, що перекладається.

Словник Ройма (*Dictionary of English Style*) містить у собі статті іменників, дієслів і прикметників і наводить поряд з найпростішими двочленими сполученнями і цілі фрази з розмовної мови. Ряди сполучень складені в ньому більш раціонально, ніж у Роделя: означення відібрані більш старанно, ряди значно коротші, але зате відібрані найбільш характерні і стандартні сполучення. Наприклад, до іменника *happiness* – *pure, cloudless, passing, transitory*.

Словники синонімів допомагають вибрати слово з синонімічного ряду. Вони діляться на дві категорії: пояснювальні та серійні. До пояснювальних належать найбільш відомі словники Мерріем-Вебстера, Кребба, Коллінза, а також словник Гіндельсмана. Існує багато серійних словників, у яких синоніми подаються без пояснень. Найкращі з них – словники Соулі, Аллена, Девліна, Наттола, не кажучи вже про десятки інших, число яких постійно зростає.

Особливе місце займає так званий ідеологічний словник Роже: *Thesaurus of English Words and Phrases*, корпус якого ділиться на шість розділів: абстрактні відношення, простір, матерія, інтелект, воля, почуття. Кожен з цих розділів розпадається на окремі теми, загальна кількість яких рівняється одній тисячі. Цей словник може у складних випадках надати велику допомогу перекладачу.

Так, у главі про вбивство президента Лінкольна Ф. Буж згадує про тодішнього військового міністра Стентона і називає його *the ambitious and ruthless War Secretary*. Ні один із тлумачних словників не дає іншого розкриття значення прикметника *ruthless*, як "безжалісний", "безпощадний". Така характеристика не має до Стентона ніякого відношення. Словник Роже в числі синонімів *ruthless* приводить *stopping at nothing* – "який ні перед чим не зупиняється", "нерозбірливий в засобах", "який не гребує ніякими засобами", "безсовісний", що точно відповідає характеру Стентона.

Словники сленгу. Словники прислів'їв, приказок, цитат. Найбільш повним, хоча і дещо застарілим словником англійського сленгу є *"Dictionary of Slang and Unconventional English"*. Новіший словник американського сленгу: *Wentworth and Flexner. "Dictionary of American Slang"*.

Найбільш повним є словник прислів'їв і приказок, які зустрічаються у літературі ХІІІ–ХХ століть.

Найскладніше завдання для перекладача – передати правильно цитату, особливо коли в оригіналі не вказане джерело, звідки вона запозичена. Найбільш надійним довідником цитат є "The Oxford Dictionary of Quotations". Повнішим, втричі більшим, ніж Оксфордський, є В. Stevenson. "A Home Book of Proverbs", N.Y., 1948. Старим, але досить повним словником цитат є J. Bartlett "Familiar Quotations", London, 1937.

Завдання 1. Питання для самоконтролю:

1. Якою основною одиницею оперує перекладач у практиці перекладу?
2. В чому полягає специфіка перекладу слів у залежності від вузького і широкого контекстів?
3. Що мається на увазі під ситуацією висловлювання і які фактори її визначають?
4. Як визначаються екстралінгвістичні фактори висловлювання?
5. Які є види словників і як ними користуватися?

Завдання 2. Перекласти подані речення з урахуванням вузького контексту, в якому вжито слово attitude:

He has a friendly attitude towards all. There is no sign of any change in the attitudes of all sides. He stood there in a threatening attitude. He is known for his anti-Soviet attitudes. She has a very rare attitude of mind.

Глава II

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Розділ I

Проблеми вузького контексту

§ 1. Визначення граматичних трансформацій. Під граматичними трансформаціями слід розуміти перетворення структури речення в процесі перекладу для відтворення найточнішої відповідності англійському реченню на матеріалі української мови із збереженням єдності змісту і форми. Це вже буде нова єдність, яка відповідає нормам мови перекладу. Граматичні трансформації складаються з таких операцій:

- 1) зміна структури речення;
- 2) зміна порядку слів;
- 3) заміна частин мови і членів речення;
- 4) додавання слів;
- 5) опущення слів з граматичних причин.

§ 2. Функціональний принцип передачі граматичних форм та синтаксичних конструкцій в перекладі

Аналітична будова англійської мови створює умови для багатofункціональності граматичних форм і синтаксичних конструкцій. Тому в процесі перекладу необхідно в першу чергу врахувати конкретну функцію кожної форми та конструкції, щоб правильно передати її значення. Смыслова функція кожної граматичної форми і синтаксичної конструкції може визначатися такими факторами:

- 1) синтаксичною функцією;
- 2) логічною (смысловую) структурою речення;

- 3) особливостями його лексичного наповнення;
- 4) контекстом речення.

I. Залежність передачі граматичних форм у перекладі від їх синтacticної функції. Важливо враховувати, що навіть "однойменні" граматичні форми, тобто такі, які відносяться граматиками до однієї і тієї ж самої частини мови в англійській та українській мовах, підпорядковуються цій складній функціональній залежності так само, як і форми і конструкції, що не мають формальної відповідності в українській мові. Наприклад, форма минулого часу дієслова в підрядному з'ясувальному реченні може мати в англійській мові функцію узгодження часів.

Dr. Ramsey said that the death penalty contained features that were really unjustified. (The Guardian).
 Доктор Рамсей заявив, що смертна кара в багатьох відношеннях суперечить принципам моралі.

Природно, що при перекладі узгодження часів, не властиве українській мові, не передається.

Present Perfect, який не має в українській мові формальної відповідності, може виконувати функцію теперішнього і минулого часу і передаватися відповідно в перекладі:

Members of the House of Commons одержують зарплату з 1911 року.
 have received salaries since 1911.

Минулий час дієслова (одержувати зарплату) вказував би на те, що тепер вони її не одержують.

Present Perfect часто має функцію дії або стану, які почалися в минулому і продовжуються тепер. Інколи це слід підкреслити і в перекладі.

Anti-Trust laws have been interfered with by our big business barons.
 Закони проти трестів порушувались і продовжують порушуватися королями великого бізнесу.

2. Смислова структура речення нерідко має вирішальне значення при виборі конструкції в перекладі. Звичайне коротке повідомлення про подію на транспорті в англійській газеті може мати граматичну форму, допустиму і в українській мові, наприклад *a train and bus crash killed two*. Але смислова структура цього речення неможлива в українській мові: "Зіткнення поїзда з автобусом вбило двох чоловіків". В перекладі необхідна повна реконструкція речення і, звичайно, не з граматичних причин, а у відповідності з логікою передачі подібного повідомлення українською мовою. "В результаті зіткнення поїзда з автобусом загинуло два пасажери".

Смислова структура речення визначається вибором його головних і другорядних членів, постановкою логічного наголосу, інтонаційним членуванням. Одна і та ж смислова структура може реалізуватися різними лексико-фразеологічним матеріалом.

3. Залежність передачі граматичної форми від її лексичного наповнення. Інколи переклад фрази ускладнюється труднощами знайти відповідність якому-небудь одному із її складових слів. У таких випадках потрібно перекладати шляхом зміни форми слова. *Drowning is the biggest killer of children and teenagers according to the World Health Report issued in Geneva yesterday*. У цьому реченні нелегко знайти відповідність першому слову, оскільки в українській мові немає відповідного іменника від дієслова "тонуть". Тому приходится вдаватися до описового перекладу слова *drowning*. Згідно зі звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, опублікованим учора в Женеві, найбільший процент дітей і підлітків, які гинуть від нещасних випадків, припадає на тих, що втопилися".

В цьому прикладі повна реконструкція речення обумовлена і неможливістю зберегти логічну структуру англійської фрази через невластивий українській мові вибір підмета і присудка.

4. Залежність передачі граматичної форми від контексту. Типовим прикладом впливу контексту на вибір конструкції і порядку слів у перекладі є залежність репліки в діалогічній мові. Так, наприклад, у фельетоні А.Бухвальда "Про дослідження гірських поїздів" на "внього вченого, який прийшов просити субсидій в якусь установу під вивіскою "Фонд допомоги вченим", а в дійсності філіял ЦРУ, пропонують перекинути на Кубу або в Китай, і на його здивований погляд агент відповідає: I'll put the questions. Логічний наголос у цій репліці падає на особовий займенник, який в українському перекладі повинен бути в кінці речення: "Питання буду ставити я".

Параграфування. У багатьох повідомленнях, взятих із англійських та американських газет, майже кожне речення починається з абзаца. Було б неправильно зберегти цю велику кількість абзаців в перекладі газетного тексту, як це прийнято при перекладі книг та журнальних статей. Необхідно перевірити, чи немає між окремими суміжними абзацами статті логічного зв'язку, і в усіх випадках, коли він існує, ліквідувати непотрібний абзац.

§ 3. Порядок слів і структура речення в перекладі

Дуже важливо враховувати принципову різницю між порядком слів у реченні в українській та англійській мовах. Англійський порядок слів має перш за все граматичну функцію. Для більшості повідомлень інформаційного характеру в англійських і американських газетах характерне таке розміщення слів, яке вимагає зміни в перекладі на українську мову. Типова побудова англійської фрази така: спочатку група підмета, потім – група присудка. Головне – центр повідомлення – ставиться на першому місці. Подробиці повідомлення – обставина місця і обставина часу – в кінці.

' A protest rally against the Government Rents Act is to be held in Doncaster tomorrow. (Morning Star, Sept. 22, 1972, p.5) Завтра в Донкастері відбудеться демонстрація проти урядового законопроекту про підвищення квартирної плати.

Як бачимо, в українському перекладі прямо протилежний порядок слів. На першому місці другорядні члени речення: обставини часу і місця, потім – присудок і на останньому місці – група підмета. Підмет у даному прикладі є поширеним членом. Наведений приклад перекладу особливо характерний для таких коротких повідомлень, усі елементи яких складають "нове" і де підмет вводиться неозначеним артиклем.

Наведемо складніший приклад:

United States and Chinese negotiations held the fifth session of their talks on the problem of civilian repatriation at UN head-quarters in Geneva today (D.W.). Сьогодні у Женеві в будинку ООН відбулося п'яте засідання представників США і Китаю з питань репатріації цивільних осіб.

Це речення потребувало корінної перебудови при перекладі:

- 1) усі три обставини часу і місця поставлені на початку речення;
- 2) підмет англійського речення переданий означенням у родовому відмінку до підмета "засідання" – "представників США і Китаю";
- 3) прямиий додаток – the fifth session of their talks – став підметом – "п'яте засідання";
- 4) присудок стоїть перед підметом;
- 5) при перекладі означення до слова "осіб" – "цивільних осіб", до словосполучення "цивільна репатріація" в українській мові неможливе

Перебудова складного речення інколи необхідна і тому, що в українській мові логічний зв'язок елементів речення вимагає ін-

шого порядку слів, ніж в англійській, наприклад:

He started back and fell against the railings trembling as he looked up (Thackeray).
Поглянувши вгору, він відсахнувся і, весь тремтячи, притулився до огорожі.

Хвилювання Родона викликане тим, що він подивився вгору, і це обумовило розміщення елементів в українському реченні.

She had said she was in bed and ill (Thackeray).
Вона писала, що хвора і лежить в ліжку.

Хвороба є причиною того, що вона лежить в ліжку і тому слово "хвора" передує наслідку - "і лежить в ліжку".

Перебудова речення при перекладі потрібна і в тих випадках, коли підмет виражений великою групою з багатьма означеннями і короткий присудок ритмічно "не витримує" такої громіздкої групи підмета:

An important landmark in the creation of fraternal unity between the youth of Britain and of the colonies in Asia, Africa and America has been reached (D.W.).
Був досягнутий важливий етап у створенні братерської єдності між молоддю Англії і англійських колоній в Азії, Африці і Америці.

§ 4. Переклад речень з інверсією

Зворотний порядок слів, тобто інверсія, викликається стилістичними і смисловими вимогами. Завдяки строгому порядку слів в англійському реченні інверсія являє собою дуже виразний емоційний засіб. В українській мові інверсія не має такої виразної сили через вільніший порядок слів. Тому при передаванні англійської інверсії в перекладі часто доводиться користуватись яким-небудь іншим засобом, щоб зберегти ту ж ступінь виразності. Наприклад:

'Gone is the pretence that only Russian "intransigence" stops the banning of the bomb (D.W.).
Більше не можна робити вигляд, що тільки "непоступливість" росіян перешкоджає забороні атомної бомби.

Емфаза інвертованого англійського речення передається прислівником "більше". Так само передається в перекладі інверсія у такому реченні:

Reductions there have been (D.W.).
Скорочення дійсно мали місце.

Особливий інтерес предотавляє ефект, який створюється інверсією у наведеному нижче уривку з роману Діккенса "Записки Піквіцького клубу".

Out came the chaise, in went the horses, on sprang the boys, in got the travellers.
Дужно викотили карету, миттю впрягли коней, кавало скочили кучери на козли, і мандрівники поспішно сіли в карету.

Динамічний опис, виражений прийменниками в англійському реченні, переданий в перекладі лексичним засобом.

Інверсія в англійській мові не завжди буває емоційним засобом. Іноколи нею користуються, щоб підкреслити логічний зв'язок між реченнями. Наприклад:

First results in today's West German election show the Government Christian democrats maintaining their position. On this vote the following needs to be said. (D.W.).
Перші повідомлення про результати сьогоднішніх виборів у Західній Німеччині свідчать про те, що урядова партія ХДС зберігає свої позиції. З цього приводу треба сказати ось що.

§ 5. Перебудова речення в залежності від типу присудка

Просте речення інколи вимагає перебудови у зв'язку з незбі-

гом типів присудка в англійській та українській мовах, наприклад:

Their summits are bare and windswept. На їх оголених вершинах гуляє вітер.

У даному перекладі перший предикативний член передається означенням, а другий – підметом і простим присудком.

Складний присудок з дієсловом-зв'язкою замінюється простим дієсловом, при цьому іменна частина передається прислівником.

Traffic was in chaos. Вуличний рух був повністю порушений.

The Executive board has been quick to realize that it must bring a number of problems to the fore (D.W.). Виконавчий комітет швидко зрозумів, що повинен висунути ряд питань.

Дієслово-зв'язка to be в теперішньому часі в українській мові звичайно опускається. Однак у науковій, офіційній або газетно-публіцистичній прозі вона часто перекладається дієсловами "являти собою", "входити", "виявлятися" і т.п.

The terrestrial globe is a member of the solar system. Земна куля входить у сонячну систему.

Зворот there is теж викликає певні труднощі в перекладі, вимагаючи перебудови речення. Наприклад:

And there is the famous lime-tree in front of the City-Hall. І перед ратушею стоїть знаменита липа.

Конструкція з вставним there is вживається для повідомлення чогось нового про предмет чи явище, про його наявність чи відсутність, тому не виключена можливість його перекладу простим дієсловом в залежності від контексту.

I turned round, there was Penelope flying after me like mad. Я оглянувся і побачив Пенелопу, яка ...

При перекладі речень, які починаються з цього звороту, на перше місце виносяться обставина місця або часу, а дієслово або опускається, або замінюється простим реченням.

There has been talk in past months in using some of the big-planned investments for improving social conditions in Accra. На протязі останніх місяців йшли розмови про те, щоб вкрити частину крупних запланованих капіталовкладень для покращення комунального обслуговування в Акрі.

Особливий вид присудка в англійській мові являє собою так званий "груповий присудок" (group verb predicate). Присудок цього типу утворюється від словосполучень найбільш уживаних дієслів: to have, to take, to give, to get з іменником.

He had a wash and a smoke. Він помився і викурив цигарку.

He gave the coat a brush and a shake. Він почистив пальто щіткою і стрипнув його.

Присудок цього типу перекладається на українську мову простим присудком, але інколи при цьому вводиться додаткове слово: "викури цигарку", "почистив щіткою" і т.д., що передає значення іменної частини групового присудка.

§ 6. Переклад багаточленних атрибутивних груп в газетних заголовках

Багаточленні препозитивні групи із складним синтаксичним зв'язком між компонентами являють собою найхарактерніше явище англійської мови. Їх значне поширення в газеті і науково-технічній літературі пояснюється в першу чергу прагненням до стислості і більшої економії, яка досягається їх застосуванням. Виняткова різноманітність синтаксичних зв'язків навіть у найпростіших

сполученнях /іменник + іменник + іменник/ дозволяє досягнути в англійській мові як стислості, так і ясності виразу. Це виявляється і при перекладі на українську мову, для якої подібні конструкції не властиві.

Не випадково багаточленні препозитивні сполучення можна найчастіше зустріти в газетних заголовках, які друкуються крупним шрифтом і тому повинні бути по можливості короткими. Ось типовий приклад заголовка, який складається з чотирьох іменників: *House Labour Subcommittee Hearing*. Перші три іменники мають атрибутивну функцію. Визначуваним суб"єктом служить четвертий. З нього і слід починати переклад, розкриваючи значення кожного члена всієї групи у зворотному порядку: "Засідання підкомітету по праці при палаті представників".

Нерідко препозитивна група іменників супроводжується дієсловами *Douglas Plane Plant Strike Talks Continue*.

Для розшифровки цього заголовка необхідно розбити його на смислові групи. Як видно, перші чотири члени вжиті атрибутивно, причому два перших визначають слово *plant*, а всі чотири разом — *talks* і в цілому складають групу підмета, тоді як присудок складається із одного дієслова *continue*. Графічно синтаксичні зв'язки між компонентами цього заголовка можна зобразити так:

Douglas Plane Plant Strike Talks Continue

Однак при перекладі, очевидно, прийдеться вставити проміжну ланку між словами "переговори" і "страйк", оскільки ясно, що переговори йшли про припинення страйку.

"Переговори про припинення страйку на літакобудівному заводі Дугласа продовжуються".

Доповнення слів при перекладі заголовків багатьох типів — нормальне явище. У характерному для газетної інформації заголовку

Crash Pilot Dies дієслово *dies* в теперішньому часі завжди означає уже здійснений факт, а *crash* — аварію літака. В цілому це повідомлення можна перекласти так: "Пілот, літак якого розбився, загинув", або "Потерпілий аварію пілот загинув".

Труднощі при розшифруванні багаточленних заголовків інколи виникають тоді, коли першим компонентом групи є прикметник. У таких випадках необхідно визначити, до якого із членів відноситься це означення. Наприклад, у сполученні *Minor Oil Company Executive Indicated* з граматичної точки зору можливі два варіанти: прикметник може відноситися до другого або до третього іменника. Тільки знання ситуації, тобто того факту, що у США немає дрібних нафтових компаній, дає підставу перекласти так: "Молодший член адміністрації нафтової компанії притягнений до судової відповідальності".

Тільки прочитавши всю статтю, можна правильно перекласти заголовок: *New Fuel Research Method* як "Новий спосіб дослідження пального" чи "Спосіб дослідження нового пального".

Особливої уваги вимагають заголовки, які містять омонімічні граматичні форми, наприклад, дієслово з закінченням на *-ed*, яке може бути або *Participle II* або *Past Indefinite*, наприклад: *Roosevelt Warned against War Danger*. В цьому прикладі із "New York Times" 1940 року тільки знання ситуації у США в цей час підказує, що не Рузвельт остерігає проти втягнення США у війну, а його остерігають політичні противники-республіканці. *Nixon Asked the Hold More Press Meetings (International Herald Tribune, December 9, 1970)*.

Зміст цього речення не викликає сумніву: президенту США не потрібно ні в кого просити дозволу на проведення прес-конференцій. *Asked* — тут *Participle II*.

— Екстралінгвістичний фактор, а простіше кажучи, здоровий

глузд підказує рішення питання і в такому прикладі:

Motorist Refused Licence (Morning Star).

Важко припустити, щоб який-небудь автомобіліст відмовився від прав водія. Можна з впевненістю перекласти: "В автомобіліста відібрали права".

Атрибутивні групи, які є фразеологічною єдністю, можуть розглядатися як епітети. Наприклад, the brink-of-war action – "Дія продиктована політикою балансування на грані війни". Для перекладу введені два додаткових слова "продиктовані політикою".

У статті, присвяченій сесії Ради НАТО, зустрічається аналогічна атрибутивна група: The 15-fingers-on-the-trigger theory (D.W.). – "Теорія стану бойової готовності 15 країн-учасниць НАТО".

Такі групи мають дуже компактний характер завдяки тісному синтаксичному зв'язку і тому вимагають, як і в даному випадку, описового перекладу.

Фразеологічні атрибутивні групи зустрічаються як у художній літературі, так і в усній розмовній мові:

A happy-go-lucky fellow.	Безшабашний парубок.
He greeted him in his usual hail-fellow-well-met manner (Wodehouse)	Він привітав його, як звичайно, по-приятельськи, із властивою йому товариськістю.
An I've-told-you expression on her face.	На обличчі її ніби було написано: "Я ж тобі говорила".
A handful of dates and a cup of coffee habit.	Звичка харчуватися жменькою фініків та чашкою кофе.

Деяку небезпеку для перекладача ховають у собі заголовки газет із словосполученнями, які є омонімічні фразеологічним.

London Indian Summer School to Open June, 2. Звичайно, в даному випадку Indian summer не є фразеологічною єдністю "оббіне літо",

оскільки в цій об'яві точно вказана дата відкриття курсів – червень місяць, і речення перекладається: "Літні курси для індологів у Лондоні відкриваються 2 червня".

§ 7. Передача пасивного стану в перекладі

Вживаність пасиву в українській мові має вирішальне значення при перекладі англійських пасивних конструкцій.

For years the British film industry has been glorified by Hollywood (Daily Worker).

Таке і йому подібні речення слід перекладати, замінивши пасивний стан активним: "Роками англійська кінопромисловість знаходиться в лабетах Голлівуду".

Структура речення з декількома присудками в пасиві, які відносяться до одного підмета, звичайно вимагає перебудови при перекладі. At the Teheran Conference, F. Roosevelt was accompanied by Harry Hopkins and joined by Averall Harriman (New York Times). На Тегеранській конференції Ф. Рузвельта супроводжував Гаррі Гопкінс, і там до них приєднався Аверелл Гарріман.

Вибір засобів для передачі пасиву в перекладі залежить і від лексичного змісту дієслів:

He was shown into the drawingroom. Його провели у вітальню. Пасив у цьому реченні безсумнівно має функцію "неуказання носія дії". Неважливо, хто саме ввів чи провів дану особу у вітальню. Аналогічні фрази з дієсловом у пасиві зустрічаються в англійській мові досить часто:

The bed had not been slept in.	Постіль була незім'ята.
Are you waited on?	Вас обслуговують?
His request has been complied	На його прохання зважили.

У всіх цих випадках дійова особа не вказана і в українській мові їм найчастіше відповідають неозначено-особові речення.

§ 8. Передача інфінітива та інфінітивних конструкцій

В більшості випадків тільки смислова функція інфінітива дає можливість визначити її синтаксичну функцію. У даному прикладі інфінітивний зворот має приєднальну функцію або функцію наслідку:

A great number of Scandinavian families went to England <u>never</u> to return (O. Jørgensen).	Багато скандинавських сімей переселились в Англію і залишились там назавжди.
--	--

Переклад "щоб залишитись там назавжди" був би неправильний, оскільки означав би: приїжджаючи, вони вже знали, що не повернуться.

Контекстуальна залежність перекладу інфінітивних конструкцій, як уже було вказано, має вирішальне значення при перекладі інфінітива після *the first* або *the last*.

He was the first (the last) to speak at the meeting.

В залежності від попереднього або дальшого контексту це речення може означати: "Він повинен був виступати на зборах першим (останнім)", або ж "Він виступав на зборах першим (останнім)".

§ 9. Передача герундія і герундіальних конструкцій

Герундій за формою не відрізняється від дієприкметника І, хоча, на відміну від дієприкметника, виражає не просто ознаку предмета або особи, а знаходиться з ним в більш складних синтаксичних зв'язках. Якщо *a dancing child* танцююча дитина, *dancing* - дієприкметник, то *a dancing master* - учитель танців, *dancing* - герундій, як і в сполученні *a dancing hall* - зал для танців.

Таким чином, при перекладі герундія розкриваються складніші взаємовідношення між ознакою і предметом, ніж при перекладі дієприкметників.

Особливості англійського герундія - поєднання в собі властивостей дієслова та іменника - природно відбиваються і на перекладі речень з герундієм. На відміну від інфінітива, герундій означає дію у процесі протікання в узагальненій формі. Особливо ясно це проявляється в герундії, який виконує функцію підмета:

Keeping with the times has become an absolute necessity in this complex society of ours.	Іти в ногу з часом стало настійною необхідністю складного суспільства, в якому ми живемо.
--	---

Тут герундій виражає дію, яка в українській мові найкраще перекладається інфінітивом.

Коли ж герундій виражає результат дії або стану, то найчастіше в перекладі йому буде відповідати іменник:

Part of the financing came of selling shares to farmers and local bankers (J. Furnas).	Частина засобів була одержана від продажу акцій фермерам і місцевим банкам.
--	---

Переклад герундія в трьохчленній конструкції з об'єктно-предикативним членом. Особливість цієї структури полягає в тому, що дія дієслова-присудка спрямована не на самий об'єкт, а на ту дію, стан або якість якої приписується даному об'єкту.

The old man objected to his grandson smoking in his presence. (A. Christie).	Старий був проти того, щоб онук палив у його присутності.
--	---

§ 10. Передача дієприкметників і дієприкметникових конструкцій. Залежність перекладу від синтаксичної функції

Головну трудність при перекладі являє собою дієприкметник І у предикативній функції. Якщо його функція співпадає з функцією українського дієприслівника, то останній входить у склад речення.

He spent two hours reading his correspondence. Він витратив дві години, читаючи свою пошту.

Але вживаність відповідного українського дієприкметника може вимагати іншого способу перекладу.

He spent two hours writing his letters. Він витратив дві години, щоб написати листи.

Оскільки український дієприкметник може виражати лише дію, одночасну з дією, яка виражена приюдком, або попередню дію, англійський дієприкметник у функції наслідку або в приєднальній функції не може бути перекладений дієприслівником.

In 1889 Kreisler visited America returning to Vienna to finish his education and to do his military service (New York Herald Tribune, October 17, 1962). В 1889 році Крейслер відвідав Америку, після чого повернувся у Відень, щоб закінчити свою освіту і відбути військову повинність.

Залежність перекладу від смислової структури висловлювання. При перекладі важливо враховувати, що англійський дієприкметник часто виражає головну думку в реченні, що не властиво українській мові: The National Union of Teachers has written to Lord Eccles, Minister of the Arts, regretting that the Government is not prepared to exempt all children from admission charges to museums and galleries. (Morning Star, June 15, 1971).

Головний наголос в цьому реченні поставлений не на присудку has written, а на дієприкметнику regretting. Отже, центром висловлювання в перекладі буде значення дієприкметника regretting. "У зверненні, адресованому міністерству мистецтва лорду Еккле, Національна профспілка учителів виражає жаль у зв'язку з відмовою уряду відмінити вхідну плату для дітей в музеї і картинні галереї."

Вирішальне значення для вибору засобів передачі дієприкмет-

ка нерідко має його лексичне наповнення. В якій мірі лексичне значення дієслова впливає на переклад дієприкметника II в атрибутивній функції можна побачити з порівняння таких прикладів: An omitted detail - пропущена подробиця; scattered reference - уривчасті згадування, випадкові посилання; a fallen dictator - повалений диктатор; a fallen woman - пропаша жінка; congested traffic - пробки на транспорті; a coal-fired locomotive - паровоз з вугільною топкою; a top-hatted gentleman - джентльмен в циліндрі.

Аналогічна картина спостерігається і при перекладі сполучень з дієприкметником I: a flourishing country - процвітаюча країна; a flourishing novelty - вдале нововведення; a flourishing business - дуже успішна справа; a fitting remark - слушне зауваження; a fitting dress - плаття до міри; frustrating years - роки розчарування, роки незабутих сподівань, надій; frustrating conditions - несприятливі умови; a promising perspective - багатообіцяючі перспективи.

Слід мати на увазі, що у сучасній англійській мові простий дієприкметник I нерідко вживається замість перфектного, особливо тоді, коли підкреслюється результат тривалого процесу або дії: Mr. Dennis said he had worked for Holford as a manager at Queen Square, leaving in September (The Guardian). Денніс заявив, що він працював управляючим у Холфорда на Квін Сквер і звільнився у вересні.

У даному прикладі leaving заміняє having left.

Інколи навіть при наявності відповідного дієприкметника в українській мові його смислова функція заважає використати його в перекладі.

"She's probably never set foot in Africa", I said, believing it. (T. Capote. Breakfast at Tiffany's, p. 14).

"Цілком імовірно, що вона ніколи не була в Африці"- рішуче вимовив я.

Дієприкметник у таких випадках доводиться замінити прислівником.

§ II. Переклад однорідних членів речення з різним керуванням

Англійській мові властива економна побудова синтаксичних конструкцій з однорідними членами речення, чого немає в українській мові. Коли однорідні члени, виражені будь-якою повнозначною частиною мови в англійській мові, мають один і той самий додаток, то різне керування цим додатком (прийменникове чи безприйменникове) не викликає необхідності в його повторенні: Mississippi is a state where the wanton murder of Negroes is not only sanctioned but connived at and participated in, by officialdom (Daily Worker, October 26, 1964).

Найбільш лаконічним буде переклад, якщо ми замінимо дієслова іменниками. "Mississippi - це штат, де звірські вбивства негрів здійснюються не тільки з благословення місцевих властей, але й при їх потуранні і прямій участі".

При перекладі однорідних членів речення важливо враховувати особливості вживання деяких сполучників і, в першу чергу, сполучника *or*. Автор статті про зменшення відвідуваності кінотеатрів у Англії запитує: Why are people not paying to see films?

І відповідає: Some blame it on television, or the weather, or bad films, or slimmer purses (Daily Worker).

Очевидно, ці "деякі"- не одні і ті ж люди. В українському реченні це необхідно уточнити: "Одні звинувачують в цьому телебачення, другі - погоду, треті - погані фільми, четверті - спорожнілі гаманці".

§ I2. Передача абсолютних конструкцій

Основна трудність перекладу абсолютних конструкцій, особливо в науковій прозі, полягає у виборі способу передачі комплексного зв'язку і відношень між явищами дійсності, наприклад: The effect being proved, the new record was scored (Time). Навіть цей найпростіший приклад допускає різний підхід до його перекладу: диференційовану або недиференційовану передачу комплексного зв'язку (в даному випадку часового і причинно-наслідкового). Диференціюючи, прийдеться вибрати або часову залежність: "Після того як дія(приладу) була перевірена, були записані нові показники", або причинно-наслідкову: "Оскільки дія приладу була перевірена..." Однак, точніше в загальному контексті буде недиференційована передача: "Дія приладу була перевірена, і записані нові показники".

Крім обставинних функцій, абсолютна конструкція може мати також пояснювальну і приєднальну функції. Абсолютний зворот, який вживається в цих функціях, знаходиться в постпозиції. Пояснюючи і конкретизуючи зміст усього головного складу або одного із його членів, абсолютний зворот виконує пояснювальну функцію.

The first English settlements in America were primarily political in object, the issue being to establish bases for the struggle against Spain. (A. Morton, People's History of England, p. 173).

Перші англійські поселення в Америці переслідували перш за все політичні цілі - створення баз для боротьби з Іспанією.

Якісно новим в абсолютних конструкціях з приєднальним значенням є те, що інформація, яка повідомляється абсолютним зворотом, рівноправна за своїм характером із змістом головному складу.

The earth revolves about the sun, the mean distance of the Earth from the sun being the most important astronomical constant (Encyclopedia Britannica).

Земля обертається навколо Сонця. Середня віддаль Землі від Сонця є найважливішою астрономічною величиною.

Абсолютний зворот у приєднальній функції, який вносить інформацію, що не поступається за значенням інформації головного складу речення, найкраще передається в перекладі самостійним реченням.

Існують три можливості передачі комплексного зв'язку абсолютного звороту з головним складом без його диференціації: за допомогою дієприслівникового звороту, складносурядного речення і самостійного речення. Вибір залежить, головним чином, від норми української мови.

It ought to be remembered that it was not the North, but the South, which undertook this war, the former acting only on the defence.

Але, з іншого боку, слід пам'ятати, що не Північ, а Південь почав війну, перша тільки оборонялася.

У даному випадку закономірним було б і протиставне речення: "в той час як Північ тільки оборонялась".

Дуже часто в перекладі наукової прози абсолютний зворот у функції супроводжуючих обставин приєднується з допомогою сполучника "причому".

Fig. 34 shows sections of two types of transformers, the shaded area indicating the space occupied by the windings.

На рисунку 34 зображені в розрізі трансформатори двох типів, причому заштриховані місця зображають простір, який займають обмотки.

Смислова структура абсолютної конструкції може мати вирішальне значення для вибору способу перекладу. Виходячи з цього, всі

абсолютні конструкції можна розділити на дві категорії: логічно різносуб'єктні та логічно односуб'єктні.

1. Різносуб'єктними є такі конструкції, в яких суб'єкт абсолютного звороту означає особу, що не є носієм дії, виконуваної суб'єктом головного складу речення, наприклад:

The muddy fall weather having come on, Martin had pledged his wheel some time since (Jack London, Martin Eden).

Наступило осіннє бездоріжжя, і велосипед Мартина уже був відправлений в ломбард.

Нерідко можна зустріти різносуб'єктну абсолютну конструкцію з суб'єктом звороту, вираженим формальним підметом it (being), there being).

I used to eat a couple of nights a week at the Ausland Club, it being conveniently located for me. (W. Shirer, Berlin Diary).

Два рази в тиждень я вечеряв в клубі "Ауслянд", до якого мені було рукою подати.

2. Коли суб'єктом абсолютного звороту є іменник, який означає частину тіла, позу, одяг, фізичний прояв внутрішніх переживань суб'єкта головного складу, ми маємо односуб'єктну абсолютну конструкцію. Конструкції такого типу переважають у художній літературі. Єдність діючої особи створює додаткові можливості вибору синтаксичних конструкцій при перекладі /головним чином, можливість використання дієприслівникового звороту/.

He was walking, his head up.

Він ішов, високо піднявши голову.

The hat sailed far out into space and we could see it smaller and smaller, the patent leather shining in the clear air, sailing down to the river.

Капелюх полетів далеко, у нас на очах він ставав все меншим і меншим, поблискуючи лаком у прозорому повітрі, і нарешті впав у річку.

Абсолютні звороти з прийменником with можуть вживатися і у прямо протилежному значенні прийменнику with : у протиставному і допустовому значеннях. У двох наведених нижче прикладах не може бути й мови про значення спільності, яке властиве власне прийменнику. Можна сказати, що в подібних випадках прийменник виконує функцію сполучника.

How can you dance with your wife dead not yet a fortnight ago? (A.Mason).	Як ти можеш танцювати, коли не пройшло ще і двох тижнів, як померла твоя жінка?
With all her guests gone, she could not yet feel quite at home (B.Nyama).	Хоча всі її гості роз'їхались, вона все ще почувала себе неза- тишно.

§ 13. Заміна частин мови і членів речення в перекладі

Ця категорія граматичних трансформацій здійснюється в рамках вузького і широкого контекстів. Коли замінюються в процесі перекладу другорядні члени речення, реконструкція речення може бути частковою. При заміні головних членів відбувається повна перебудова речення.

Заміна дієслів

Тенденція до заміни дієслів найчастіше спостерігається при перекладі наук во-технічних, публіцистичних і документальних текстів. Особові і безособові форми англійського дієслова замінюються українськими іменниками. Заміни можуть бути обов'язковими, коли в українській мові не існує аналогічного дієслова.

Факультативна заміна дієслова звичайно пов'язана із стилістичними міркуваннями. Пояснимо це на прикладах:

When the French were doing most of the fighting against the Viet-	Коли війну з в'єтнамцями вели ще французи, газета "Нью-Йорк
--	--

name, the New York Times edi- torialized, February 12, 1950 (H.Aptheker).	Таймс" в передовій статті від 12 лютого 1950 року писала.
---	--

Тут заміна дієслова editorialize потребувала заміни присудка обставиною місця, тобто заміни членів речення.

У двох наступних прикладах дієслова замінюються іменниками з стилістичних міркувань.

Don't forget that a war was fought in this country to free the slaves (Th.Dreiser).	Не забувайте, що в нашій краї- ні велась війна за визволення рабів.
---	---

Звичайно "війна за визволення рабів" більш відповідає стилістично прийнятій українській мовній нормі, ніж "війна, щоб визволити".

Деякі дієприкметники І можуть передаватися на українську мову особою формою дієслова або іменником.

He sat at the table, writing.	Він сидів за столом і писав.
She spent all her day, sewing.	Вона провела весь день за шиттям.

Заміна іменників

З зміною іменників іншими частинами мови доводиться зустрічатись порівняно рідше, ніж з заміною дієслів. Найчастіше замінюються іменники, які не мають прямої відповідності в українській мові.

And yet, though I have read so much, I am a bad reader and I am a poor skipper (S.Maugham. The Summing up, p.53).

Дослівний переклад цього висловлювання Сомерсета Моєма зовсім неможливий: "Я поганий читач" - незрозуміло, а похідний від дієслова to skip "читати, швидко перегортати книгу" іменник skipper, звичайно, потребує заміни в перекладі.

"І все-таки, хоча я так багато читав, я читаю дуже повільно і не

вмію читати як-небудь".

Далеко не всі англійські іменники, утворені за допомогою суфікса -er(-or), мають відповідні еквіваленти в українській мові. Наприклад: "He was an early riser" - "Він рано вставав" або "Він любив рано вставати". В українській мові немає аналогічного іменника, і тому слово riser перекладається особовою формою або інфінітивом дієслова, а прикметник early - прислівником.

До аналогічної заміни доводиться вдаватися і при перекладі такого речення:

He was a mere sweeper of floors, duster of chairs, runner of errands (W. Deering). Йому доводилось тільки підмити підлогу, витирати пил із крісел, бути на побігеньках.

Не менші труднощі при перекладі пов'язані з суфіксом -ing, за допомогою якого можна утворити іменник від будь-якого дієслова. Наприклад, The writing of the letter took me an hour.

В українській мові іменник "писання" чи "написання" мають інше значення та вживання і непридатні для перекладу в даному контексті. Тому іменник the writing можна передати неозначеною формою дієслова, перебудувавши при цьому все речення. "Мені потрібна була година, щоб написати листа". Можливий і інший варіант перекладу: "Лист зайняв у мене годину". Група the writing of the letter передана одним словом - "лист".

Заміна прикметників

У процесі перекладу прикметники можуть замінятися іменниками, дієсловами і прислівниками. Таким закономірностям підпорядковуються і дієприкметники II в атрибутивній функції.

Заміна прикметника іменником

Different creative spheres Різні галузі творчості.
В українській мові звичним сполученням є "галузі творчості", а не "творчі галузі".

French violence in Algeria(D.W.) Звірства французів в Алжирі.

Заміна прикметника дієсловом

As to Monsieur de Balzac, his manners were deplorable(S. Maugham. "Ten Novels and their Authors", p.292). А манера триматися у пана де Бальзака була хоч плач.

Найчастіше доводиться зустрічатися з заміною в перекладі прикметника прислівником. Це пов'язано з поширенням в англійській художній прозі і публіцистиці явищем переносу епітета.

Lord Nasby stretched a careless hand(S. Maugham. "Theatre"). Лорд Несбі зневажливо простягнув руку.

Особливо часто необхідно вдаватися до замін при перекладі складних прикметників, які складаються з дієприкметника минулого часу і якого-небудь визначального слова, наприклад:

Our youth is air-minded. Наша молодь цікавиться авіацією.

Hard-dressed economy. Економіка в тяжкому становищі.

Tory-dominated Parliament. Парламент, у якому головну роль відіграють консерватори.

Right-wing directed policy. Політика, яка диктується правими.

The television-tamed Tory Conference. Конференція консервативної партії проходила стримано, тому що вона передавалася по телебаченню.

В подібних випадках необхідно застосовувати пояснювальний перек-

лад за допомогою навіть цілих речень.

Заміна прислівників

Дуже часто англійські прислівники доводиться замінити в перекладі іншими частинами мови через відсутність або невживаність відповідного українського прислівника, наприклад:

The accusation has been dis- Обвинувачення було спростоване
proved editorially. в передовій статті.

В наступному реченні хоча і є відповідні українські прислівники, все-таки заміна англійських прислівників неминуча, оскільки ні "персонально" (або "особисто"), ні "політично" не передають справжнього смислу висловлювання.

From the very time Ross has ta- З перших днів, коли Росс зай-
ken his seat ... he made it няв своє місце в сенаті, він
clear that he was not in sympathy не приховував, що Ендрю Джон-
with Andrew Jahnson personally сон ні як людина, ні як полі-
or politically (J. Kennedy. Pro- тичний діяч не викликає в ньо-
files of Courage, p.118). го ні найменшої симпатії.

Автор соціальної історії США Дж. Фарнес, розповідаючи про початковий період впровадження автомобіля в побут в кінці минулого століття, говорить: Yet the eventual popularity of the automobile depended abjectly on the improvement over the solid rubber tyre, even though it was disastrously prone to blowouts.

Перший прислівник у словнику Моллера (і у БАРС'і) відсутній, а відповідний прикметник abject означає: жалюгідний, огидний, низький. Однак залежність впровадження автомобіля від удосконалених шин ніяк не може бути охарактеризована ні одним з перелічених слів. Ця перешкода могла викликати у піонерів автопромисловості скоріше всього почуття досади. Тоді перший прислівник мож-

на і у перекладі передати прислівником, а другий краще замінити прикметником.

"Як це не досадно, але зростаюча популярність автомобіля наштовхнулася на перешкоду - на необхідність заміни суцільних гумових шин надувними балонами, хоча останні виявили катастрофічну схильність лопатися".

Інколи прислівник замінюється і при наявності аналогічного прислівника в українській мові через різницю у вживанні або через контекстуальні невідповідності. Про велосипед у 70-ті роки XIX століття Дж. Фарнес говорить:

But it was then solid-tired and Але в цей час у велосипеда
grotesquely composed of one були суцільні шини і він мав
five-foot wheel and one tiny one незграбний вигляд, через те
що одне його колесо було ді-
аметром 5 футів, а друге -
малюсіньке.

Ні "гротескно", ні "незграбно" в перекладі даної фрази не допустимі. Хоча смисл висловлювання вони передають, але контекст диктує заміну прикметником.

§ 14. Переклад слів, утворених конверсією

Переклад слів, утворених шляхом конверсії, викликає інколи значні труднощі. Справа в тому, що цей спосіб словотвору застосовується автором індивідуально; завдяки йому досягається стислість, виразність і, нерідко, образність. Слова, які утворені шляхом конверсії в англійській мові, рідко мають відповідники в українській мові, виражені тією ж самою частиною мови. Тому при перекладі слів, утворених шляхом конверсії, часто необхідна перебудова речення і заміна частин мови. Наприклад:

The bill was railroaded through Законопроект був поспішно (в

the House.

терміновому порядку) проведення через палату.

He had been detailing this singular series of events.

Він докладно розповідав про цей незвичайний збіг обставин.

§ 15. Розбіжність числа іменників

Вживання іменників в однині і множині в англійській та українській мовах не завжди співпадає. Абстрактні іменники в англійській мові часто вживаються і у множині, однак в українській мові вони не мають множини. Наприклад:

A finely written novel about the lives and struggles of the people of Trinidad.

Прекрасно написаний роман про життя і боротьбу народу Тринідада.

Якщо для правильного вираження думки необхідна множина, перекладачу доведеться ввести додаткове слово в множині. Наприклад: industries - галузі промисловості; policies - різні політичні напрями.

В інших випадках переклад в однині викликаний тим, що український іменник є частиною фразеологічної єдності. Наприклад:

Should France and Britain go their separate ways (D.W.).

... в тому випадку, якщо Франція і Англія підуть кожна своїм шляхом (або "підуть різними шляхами").

Примітний *separate* переданий в українському перекладі займенником "кожний".

Зворотне явище теж часто має місце: англійському іменнику в однині відповідає український іменник в множині. Незбіг числа пояснюється різними причинами. Наприклад, для англійської мови характерно вживання слів *eye, lip, ear, cheek, hand, foot* в однині, наприклад:

Young Jolion's eye twinkled (Galsworthy).

В очах молодого Джоліона спалахнув вогник.

Your lip is trembling.

У вас тремтять губи.

Her cheek blanched.

Її щоки зблідли.

Аналогічне явище спостерігається в англійській мові з іменниками, які не мають множини: *pieces of advice, pieces of furniture*. У наведених нижче прикладах однина має узагальнюючий характер.

We got the doctor to forbid him to read the paper when the war broke out (Galsworthy J.)

Ми попросили лікаря заборонити йому читати газети, коли почалася війна.

A government with a dollar in one hand and a gun in the other.

Уряд, у якого в одній руці долар, а в іншій зброя.

Узагальнююча однина передана в першому випадку іменником у множині "долари", а у другому - узагальнюючим іменником в однині.

У ряді випадків англійський абстрактний іменник, який не має множини, перекладається конкретним іменником у множині.

The war plans of imperialism.

Воєнні плани імперіалістів.

В інших випадках вживання однини і передача його множиною викликані іншими причинами, наприклад:

The world public opinion has every reason to believe ...

Громадська думка в усьому світі має усі підстави вважати...

Слово *reason* має множину, але займенник сполучається тільки з однією іменників і має узагальнюючий характер. В українській мові цьому значенню *every* звичайно відповідає займенник у множині - "усі", чим і викликаний переклад *reason* іменником у множині.

§ 16. Передача значення артикля в перекладі

а) Неозначений артикль

He had not an enemy on earth.

У нього не було ні одного (жод-

ного) ворога на світі.

У даному випадку артикль виступає у своєму первісному значенні іменника - "один".

She is a Mrs. Erlynn (Wilde). Це якась місис Ерлін.

В цьому прикладі неозначений артикль у другому своєму первісному значенні - "якийсь".

The only sensible solution is a piece which would give the Malay people the freedom they desire (D.W.). Єдиним розумним рішенням є встановлення такого миру, який дав би малайському народу багату свободу.

В цьому прикладі неозначений артикль виступає у своїй класифікуючій функції.

Неозначений артикль теж вимагає передачі в перекладі, коли він стоїть перед власними іменами, вжитими метонімічно, наприклад:

This was a Guernica, a Coventry, a Lidice (D.W.). Це було повторенням Герніки, Ковентрі і Лідіце.

Інший варіант перекладу: Це була нова Герніка, новий Ковентрі, нові Лідіце.

б) Означений артикль

У ряді випадків означений артикль теж вимагає своєї передачі в перекладі, наприклад:

General de Gaulle will make "Specific proposals" so that the scheme can start as scheduled on January, 1 (D.W.). Генерал де Голь висуне спеціальні пропозиції, щоб цей план міг вступити в дію з 1-го січня.

Означений артикль, виконуючи функцію вказівного займенника, вживається як перед загальними, так і перед власними іменами:

He was not the Jeff Miller of a week ago (Woodhouse). Він уже не був тим Джеффом Міллером, яким він був тиждень тому.

Слід зазначити, що артикль надає емоційного відтінку тому слову, перед яким він вжитий.

There is no harmony between the two foreign powers in Persia (The Times). По відношенню до Ірану немає згоди між цими двома країнами.

§ 17. Узгодження часів

Перекладач-початківець нерідко забуває про узгодження часів, яке широко застосовується в англійській мові і яке не можна зберегти в українській мові, оскільки це може призвести до смислової помилки. В газетах узгодження часів особливо часто зустрічається у повідомленнях і статтях інформаційного характеру. Наприклад:

The miners hoped that TUC would recognize that co-existence, essential between nations, could and must be built with even greater intensity between the workers of the world, Mr. Horner went on (D.W.). Далі містер Хорнер сказав, що гірники сподіваються, що конгрес британських тред-юніонів визнає, що співіснування, яке таке важливе у відносинах між народами, може і повинно бути створене у ще більшій мірі робітниками всього світу.

У даному перекладі вжитий теперішній час тому, що в англійській мові минулий час не означає минулої дії, а вживається з огляду на правило узгодження часів і залежить від часу дієслова-присудка головного речення. Якщо б ми зберегли минулий час при перекладі, то сподівання гірників по відношенню до моменту виступу Хорнера виявились би вже в минулому: "... Хорнер сказав, що гірники сподівались (тобто раніше сподівались)".

§ 18. Доповнення слів з граматичних причин

Додаткові слова доводиться включати в переклад і з граматичних,

і з лексичних причин. Нерідко така необхідність виникає при перекладі синтаксичних комплексів та деяких конструкцій, не властивих українській мові (наприклад, абсолютної конструкції). Часто ці додаткові слова є необхідними сполучними ланками в українській фразі.

При перекладі герундія в функції підмета інколи доводиться вводити додаткові слова: "той факт, що", "та обставина, що", або просто "те, що".

Reward of £500 being offered by the Eire Government for information about the whereabouts of a political prisoner escaped from Montjoy prison last Monday, has been condemned by fourteen Labour MPs (Daily Worker). Той факт, що ірландський уряд запропонував винагороду 500 фунтів стерлінгів тому, хто вкаже місце перебування політичного в'язня, який втік минулого понеділка з Маунджойської тюрми, викликав осуд чотирнадцяти членів парламенту від лейбористської партії.

В деяких випадках множина англійського іменника industries має збірний характер і повністю відповідає однині в українській мові, наприклад:

The industries of Britain. Промисловість Англії.

В інших випадках, коли необхідно зберегти в перекладі значення множини, перекладач змушений ввести додаткове слово "галузі":

Delegates from various industries. Представники різних галузей промисловості.

Таке доповнення викликане необхідністю збереження норми української мови.

В наступному прикладі доповнення слова "ліхтар" викликане необхідністю розшифрувати англійську конструкцію – родовий відмінок з опущенням слова, що визначається.

I lit my candle at the watchman's (Dickens). Я засвітив свічку від ліхтаря нічного сторожа.

§ 19. Опущення слів з граматичних причин.

Про опущення слів у перекладі можна говорити лише по відношенню до повнозначних слів. Специфіка синтаксичних зв'язків в англійській мові інколи вимагає надмірного вживання дієслів, які виражають почуття, сприймання і висловлювання. В перекладі на українську мову вони опускаються.

I regret to say that I miss your point (A.Christie). На жаль, я не розумію, на що

Дієслово to say тут опускається. Якщо його перекласти, то фраза звучала б надто офіційно: "Я, на жаль, повинен заявити, що не розумію, на що ви натякаєте".

Опускається і дієслово to see, коли воно служить присудком при підметі, який означає певний відрізок часу:

Six o'clock saw the District Attorney enter his study (Christie). О 6-й годині районний прокурор увійшов у свій кабінет.

У синтаксичних комплексах з об'єктивно-предикативним членом дієслово to say опускається:

I am glad to hear you say so. Я радий це чути.

Або Я радий, що ви так думаєте.

Дієслово to say опускається і тоді, коли воно служить сполучним елементом після дієслова-присудка, яке здійснює повідомлення, і підрядним з'ясувальним реченням:

He wrote me to say that he could not come to see me. Він написав мені, що не може прийти до мене.

1. Що слід розуміти під граматичними трансформаціями?
2. Якими факторами визначається смислова функція кожної граматичної форми і в чому їх суть?
3. В чому полягає принципова різниця між порядком слів у реченні в англійській та українській мовах?
4. Якими засобами доводиться користуватися при передачі англійської інверсії на українську мову?
5. Що характерно для перекладу речень:
 - а) з різними типами присудка?
 - б) багаточленних атрибутивних груп?
 - в) з пасивним станом?
 - г) безособових членів речення?
6. Які заміни частин мови відбуваються при перекладі речень на українську мову?

Завдання 2. Перекласти речення, замінивши відповідні частини мови:

1) My family are early risers. He was a mere sweeper of floors, duster of chairs, runner on errands. 2) The writing of the letter took me an hour. 3) I am a very good golfer. 4) The stoppage, which is in support of higher pay and shorter working hours, began on Monday.

§ I. Переклад модальних дієслів

Перекладач в першу чергу повинен ураховувати жанр тексту, в якому знаходиться модальне дієслово. Наприклад, shall у другій і третій особі однини, яке виражає наказ, в офіційній мові документів перекладається теперішнім часом дієслова:

The members of the International Economic Development Association shall be those who accept membership of the Association by June	Членами Міжнародної асоціації економічного розвитку є держави, які заявляють про свій вступ до асоціації до 1 червня.
---	---

Should в підрядному з'ясувальному реченні виражає не повинність, а підкреслює емоційність усього висловлювання в цілому. Коли підрядне речення стоїть після головного, можна сказати, що це should має зворотну дію, через те що підсилює експресивність дієслова-присудка і, отже, повинно відбитися на його перекладі.

It is ironical that war should succumb to its own perfected technology.	Яка іронія долі, що війна <u>зніжена</u> вдосконаленням військової техніки.
---	---

§ 2. Функціональна залежність перекладу модального дієслова

Одне і те саме модальне дієслово може мати зовсім інші функції. При визначенні його логічної функції важливо врахувати і можливість його одночасного експресивного вживання.

Daily the Journal's headlines screamed and sobbed about Spanish atrocities and gallant Cuban heroes and no matter how thick	Кожного дня заголовки "Джорнала" репетували, надриваючись, про звірства іспанців і про доблесть героїв-кубійців, і хоча
---	---

Hearst and his rival laid it on, war would not come.

Херст і його суперник йшли на найгрубішу підтасовку, війна ніяк не витанцюувалась.

У цьому реченні модальне дієслово would має волонтактивну функцію. Оскільки суперницькі газети Херста і Пулітцера всіма засобами намагалися спровокувати війну з Іспанією, war would not come звучить підкреслено іронічно. У перекладі відображена і смислова, і експресивна функція модального сполучення.

Навіть зафіксована у граматиці функція модального дієслова може утруднити переклад, якщо вона реалізується у незвичному контексті і незвичній ситуації, наприклад:

"Is that your car?" - I asked on a sudden impulse. He nodded: "Yes". I had an intense desire to say: "It would be". (A.Christie).

- Це ваша машина? - раптом з натхненням запитав я. - Так, - він стверджувально хитнув головою. - Я так і думав, ледве не вирвалось у мене.

У наведеному прикладі would ніби передає загальновідому функцію звичності, природності якої-небудь дії, стану або факту. Однак у репліці, яка виражає реакцію на підтвердження припущення особи, яка запитує, would набуває незвичного розкриття в перекладі:

§ 3. Переклад сполучень may та might з інфінітивом

У практиці перекладу з цим модальним дієсловом спостерігається багато неточностей і помилок.

May та might з простим і перфектним інфінітивом найчастіше виражає припущення різного ступеня ймовірності, причому перше дієслово - більш реальне, ніж друге.

"It may rain today". "It might".

У відповіді виражений сумнів у реальності припущення, і в перек-

ладі це можна передати так:

- Мабуть сьогодні буде дощ. - Навряд.

Одна і та ж форма: сполучення may або might з простим або перфектним інфінітивом може мати різну часову віднесеність. По-перше, функцію припущення, яке відноситься до минулого:

Mademoiselle had a rather alarming experience the other night. A picture fell above her bed. She may have told you of it. (A.Christie. Peril at the End House, p.51).

З мадемуазель минулої ночі сталася досить неприємна історія. На її ліжку впала картина. Та вона, мабуть, сама розказала вам про це.

По-друге, та ж сама структура може виразити припущення, яке відноситься до теперішнього часу:

It might have been a little country station planked down between the dripping fields when the fast trains passed (G.Greene).

Це було подібне на загублений серед мокрих від дощу полів полустанок, мимо якого проходять швидкі поїзди, не зупиняючись.

У наступному прикладі з того ж роману Грема Гріна та ж структура використана в тій же функції, але ситуація відноситься до моменту мови:

Her face glowed. He might have given her a jewel.

Її обличчя залилось рум'янцем. Можна було подумати, що він простягнув їй діамант.

Зіставлення цих наведених вище прикладів показує, що перфектний інфінітив цілком імовірно не впливає на часову віднесеність висловлювання, а означає менший ступінь реального припущення порівняно з простим інфінітивом.

Важливо враховувати і жанр матеріалу, який перекладається. В офіційному стилі законів і постанов may має звичну функцію

дозволу, а з запереченням переходить у свою протилежність і означає категоричне заперечення:

If somebody is arrested his family may not disclose it; nor may their neighbours spread the news, Рідним і близьким арештованого, так як і його сусідам, забороняється розголошувати факт арешту.

Конструкція *may, might + perfect infinitive* може вживатися також для передавання дії, яка була на грані здійснення:

Due to unhealthy conditions in the American fertilizer industry my health was badly injured and I might have lost my sight. Через антисанітарні умови на американських заводах міндоб-рив мое здоров'я було підірване, і я магло не осліп.

§ 4. Передача сполучення *will have + Infinitive*

У модальному вживанні ця структура виражає припущення у м'якій ввічливій формі. Тому вона часто зустрічається у наукових працях і дещо церемонно – у прямій мові.

The reader who has studied the foregoing pages with attention will have obtained a fairly correct notion of the language spoken by our ancestors (O. Jespersen). Читач, який уважно простудював попередні сторінки, напевно ді-став досить чітку уяву про мову, якою розмовляли наші предки.

Та ж конструкція у прямій мові в романі.

She will have heard so much about the house from him that she will expect something very fine, like her own villa (D. DuMaurier). Вона, напевно, так багато чула від нього про садибу, що сподівається знайти тут щось особливе, типу своєї власної вілли.

В обох прикладах висловлене припущення може із впевненістю, оскільки його правильність можна негайно перевірити.

§ 5. Особливості перекладу модального дієслова *can/could*

Особливість модального дієслова *can/could* полягає в тому, що воно часто використовується в таких контекстах, при перекладі яких на українську мову формального вираження модальності не потрібно.

Англієць, який говорить по телефону, запитує: *Can you hear me?* – "Ви мене чуєте?" і чує відповідь: *I can't hear you*, що звичайно, не можна перекласти: "Я не можу вас чути". Якщо фразу *I cannot see the actor's face* перекласти: "Я не можу бачити обличчя цього актора", то це буде мати зовсім не те значення, що без модального дієслова "можу". "Не можу бачити" – значить, "не терплю". "Не бачу" – проста констатація факту. Саме це виражає англійське речення.

Опущення модального дієслова *can* інколи не обов'язкове при перекладі, але без нього фраза буде більш розмовною:

He ~~can~~ speak English. Він уміє говорити по-англійськи.
I ~~can~~ do it. Він говорить по-англійськи.

Для вирішення питання про доречність опущення модального дієслова в перекладі необхідно враховувати широкий контекст.

§ 6. Переклад модальних слів

Індивідуальна оцінка, виражена модальними словами, витікає з широкого контексту і ситуації. Модальність, виражена, наприклад, дієсловами *claim* і *pretend*, вимагає застосування слів "ніби", "неначе" при перекладі на українську мову.

The management of Portland Cement Manufacturers claims to Адміністрація заводів портланд-ського цементу заявляє, що во-

have met all the workers' demands. на ніби задовольнила усі вимоги робітників. (Daily Worker).

До найбільш поширених багатозначних модальних слів відносять: indeed та in fact. Поряд з функцією підтвердження, вказаною словником Мюллера: indeed - "насправді, дійсно" і in fact - "фактично, насправді, дійсно", ці модальні слова мають ще дві функції, відзначені в Concise Oxford Dictionary: протиставну ("а насправді") і третю - приєднально-підсилювальну ("тим більше").

He was an old friend of mine. Він був моїм старим другом. Тим
Indeed, I knew his father (W. більше, я знав його батька.
Poster).

§ 7. Передача заперечення в перекладі.

Як відомо, в англійському реченні може бути лише одне заперечення, тоді як українська мова допускає декілька заперечень. Наприклад, He never forgives a mistake made by anybody можна перекласти так: "Він нікому ніколи не прощає жодної помилки". Замість одного англійського заперечення в українському перекладі є чотири.

Основна трудність перекладу англійських речень з запереченням полягає в тому, що не завжди легко визначити член речення, до якого відноситься заперечення. Коли заперечна частка стоїть перед другорядним членом, це не обов'язково означає, що вона відноситься саме до цього члена. Інколи її дія може поширюватися на свою смислову групу або навіть на все речення.

Balsac fled over the rooftops by night to impress nobody, but to dodge his creditors (F. Brennan, Oscar Wilde, p. 72). Бальзак бігав вночі по дахах зовсім не для того, щоб вразити чиюсь уяву, а для того, щоб врятуватися від своїх кредиторів.

В даному випадку заперечний займенник nobody звичайно відноситься до інфінітивної смислової групи в функції обставини мети і тому є синонімом, аналогічним українському заперечному звороту: "не для того, щоб кого-небудь вразити".

Прислівник never нерідко вживається в ролі підсиленого заперечення і у таких випадках не повинен перекладатися "ніколи".
I spent the morning with him, Я провів з ним весь ранок, але
but he never spoke to me. він ні разу навіть не заговорив зі мною.

Замінником підсиленого заперечення може служити дієслово to fail. Фраза He failed to come, як правило, значить: "Він не прийшов", а не "Йому не вдалося прийти".

Якщо у реченні заперечення знаходиться не тільки перед присудком, але і перед підметом, то така конструкція є підсиленням ствердженням. В подібних випадках можливі два варіанти перекладу: з подвійним запереченням і стверджувальний.

No man is not worth the writer's knowing. Немає такої людини, яка б не заслужила уваги письменника.

У наведеному прикладі збережені два заперечення. Однак їх можна зняти і передати ту ж думку стверджувальним реченням. "Кожна людина заслуговує уваги письменника".

Завдання I. Питання для самоконтролю:

1. Що слід ураховувати в першу чергу при перекладі модальних дієслів?
2. Що важливо враховувати при визначенні логічної функції модального дієслова?
3. Що виражає may і might з простим і перфектним інфінітивом?
4. В чому полягає особливість перекладу модального дієслова can і сполучення will have + Infinitive?

5. З чого витікає індивідуальна оцінка, виражена модальними словами?
6. Яка основна трудність перекладу англійських речень з запереченням на українську мову?

Завдання 2. Перекласти подані речення з модальними дієсловами і запереченнями.

- 1) Can he have rejected their proposal to join them? 2) She might have helped me. 3) They may not be right. 4) Several very curious accidents have happened in the last few days. You will have heard - no, perhaps you will not. 5) He never does any favour to anybody.

Глава III

Лексичні трансформації в процесі перекладу

Розділ I

Види лексичних трансформацій

§ I. Визначення лексичних трансформацій

Прийоми логічного мислення, з допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовного слова в контексті і знаходимо йому український відповідник, який не співпадає із словниковим, називаються лексичними трансформаціями. Виділяються дев'ять видів лексичних трансформацій:

- 1) диференціація значень;
- 2) конкретизація значень;
- 3) генералізація значень;
- 4) смисловий розвиток;
- 5) антонімічний переклад;

- 6) цілісне перетворення;
- 7) компенсація втрат при перекладі;
- 8) доповнення слів (з лексичних причин);
- 9) опущення слів (з лексичних причин).

Наведені види лексичних трансформацій не існують окремо, а поєднуються один з одним. Диференціація значення слова супроводжується і його конкретизацією. Прийоми смислового розвитку і цілісного перетворення часто вимагають доповнення або опущення слів оригіналу, і їх важко інколи розмежувати.

§ 2. Диференціація значень

В англійській мові є немало слів з широкою семантикою, які не мають прямої відповідності в українській мові. Далеко не завжди перекладач має право конкретизувати те, що навмисно виражено не дуже конкретно в оригіналі. Цілий ряд подібних слів, які не мають еквівалента, диференціюються в англо-російських та англо-українських словниках тому, що в російській чи українській мовах відсутнє одне слово, яке покриває значення англійського повністю, а існує декілька слів, кожне із яких відповідає лише частковому значенню англійського. Найчастіше це відбувається з абстрактними поняттями типу justice. В українській мові є три більш диференційовані відповідності: справедливість, правосуддя і юстиція. Конкретизується слово justice лише в термінологічних сполученнях: Department of Justice - Міністерство юстиції і court of justice - суд.

Дієприкметник flying у сполученнях flying saucers, flying apparatus, flying weather, flying Dutchman диференціюються в перекладі: "літаючі тарілки", "літаючий апарат", "льотна погода", "Летючий Голландець" через те, що набуває певну конкретність тільки у словосполученнях. Це можна сказати і про ряд синонімів: "пишучий", "письмовий", "писальний". В англійській мові всі три слова

покриває одне: writing, наприклад, a writing table, writing machine, writing paper.

У фразі the orgasmic come of ruthless newspaper jingoism слово ruthless не має словникового значення "безжалісний", "безпощадний", а означає "розгнущаний, оскраженілий, махровий шовінізм".

Коли Сомерсет Моєм говорить Affection is the best substitute of love, то ні один із словникових відповідників (прив'язаність, прихильність, любов - див. БАРС) не підійде. Якщо б автор мав на увазі "прив'язаність", він би вибрав слово attachment. Досить розпливчате значення слова affection може бути передано: "душевна схильність" або "симпатія".

Наведені приклади свідчать про те, що диференціація значень можлива і без їх конкретизації.

§ 3. Конкретизація значень

Якщо диференціація значень може здійснюватися і без конкретизації, то всяка конкретизація неминуче поєднується з диференціацією. Як правило, для лексики української мови властива більша конкретність, ніж для відповідних лексичних одиниць англійської мови. Слово meal, наприклад, має відповідності: прийняття їжі, їжа. Однак при перекладі фрази Have you had your meal? ніяк не можна використати ці словникові відповідності. В залежності від часу дня прийдеться сказати: "Ви вже поснідали? Пообідали? або Повечеряли?" А якщо фраза зустрічається в англійському романі або оповіданні, то потрібне буде знання реального соціального середовища, оскільки для англійця з заможної буржуазної сім'ї час обіду майже співпадає з годинами вечері для робітничої сім'ї.

Слово student в англійській мові використовується в значеннях: студент, учень середньої школи і вчений. При його перекладі теж

необхідна конкретизація значення.

Майже завжди вимагає конкретизації при перекладі іменник drink. Словникові відповідники "напій", "пиття" не укладаються в розмовну фразу, наприклад: I sat down in the coolness of the arcade that surrounded the square and ordered a drink (S. Maugham. The Bum.). Я зайняв столик під прохолодними склепіннями галереї, яка оточувала площу, і замовив віскі.

Іменник mount за словником Моллера тільки "кінь під сідлом", тоді як у значенні засобу транспорту це слово в англійській мові може означати будь-яку тварину під сідлом. Перекладаючи список картин на виставці в Лондоні, перекладач зіткнувся з такою назвою картини: "Napoleon on his mount visiting the plague-stricken in Jaffa". По-російськи і по-українськи ніяк не можна обійтись без конкретної назви тварини, на якій сидів Наполеон. Тому переклад незнайомого з даною картиною перекладача "Наполеон верхи на коні" неправильний, оскільки Наполеон сидів на верблюді.

§ 4. Генералізація значень

Приєм генералізації (узагальнення) значень діаметрально протилежний диференціації і конкретизації. При перекладі з англійської мови на українську він застосовується значно рідше, ніж перші два, через те що слова англійської мови мають більш абстрактний характер порівняно з українською. Суть його полягає в заміні вужчого поняття, вираженого англійським словом, ширшим в перекладі. Генералізація застосовується відповідно до стилістичних норм, прийнятих в українській чи російській мовах. Наприклад, для англійської мови характерно вживання числівників або зазначення точної міри росту і ваги персонажів, якщо це і не зв'язано зі спортивними міркуваннями:

a young man of 6 feet, 2 inches.	молодий чоловік вище середнього росту.
She was letting her temper go by inches.	Вона <u>потроху</u> втрачала терпіння.
He extracted every ounce of his emotion.	Він показав <u>всю</u> емоційність.

Необхідність генералізації може бути викликана і небезпекою спотворення смислу при перекладі слова або словосполучення його словниковою відповідністю. Так, роками англійський парламент обговорював законопроект про скасування смертної кари. Англійські газети називали його No Hanging Bill. Але "Законопроект про скасування повішення" можна було б зрозуміти як заміну одного способу кари іншим, наприклад, розстрілом. Єдино правильним у даному випадку є генералізуючий переклад: "Законопроект про скасування смертної кари".

При перекладі дієслова to kill у повідомленнях про жертви дорожніх катастроф замість слова "вбиті" слід застосовувати "загинули", що теж є генералізацією значення.

§ 5. Смысловий розвиток при перекладі

Приємний смысловий розвиток полягає у заміні словникової відповідності при перекладі контекстуальною, логічно з нею зв'язаною. Форми цього зв'язку можуть бути різноманітними. Якщо врахувати, що в понятійному відношенні всі повнозначні слова можна звести до трьох категорій (предмет, процес і ознака), то логічні заміни в прийомі смыслового розвитку можуть здійснюватися як усередині кожної категорії, так і шляхом заміни однієї категорії іншою. Характерний приклад: "лакмусовий папірець". Litmus paper не вживається англійцями в переносному значенні. Замість нього в англійській мові вживається позначення самого процесу:

acid-test	дослід на кислотність.
The Worcester by-election was an acid-test for the Labour candidate (Daily Worker).	Додаткові вибори у Вустері були <u>лакмусовим папірцем</u> для лейбористського кандидата.

По суті ця заміна в процесі перекладу є метонімічним переносом. Метонімія дуже поширена в англійській мові, особливо вживання назви частини замість цілого: hand - робітник, foot - піхота, horse - кіннота, chair - голова, desk - портфель.

Спосіб смыслового розвитку може породити цілий ряд словникових відповідностей, які з часом будуть зафіксовані як постійні відповідники у двомовних словниках. Наприклад, strong arm men, яке часто зустрічається в газетах, перекладається українським "головорізи" - складним словом, логічно зв'язаним з ознакою "заотосовуючий силу" (strong arm), як це словосполучення перекладається у словнику Мюллера.

Коли прийом смыслового розвитку застосувати при перекладі дієслівних сполучень, можна намітити чіткі закономірності заміни і встановити взаємозв'язок між процесом, його причиною або наслідком за такою схемою:

Причина -----> Процес -----> Наслідок.

Тоді сполучення двох елементів з трьох можливих можуть мати шість таких варіантів:

- 1) заміна процесу його причиною;
 - 2) заміна процесу його наслідком;
 - 3) заміна причини процесом;
 - 4) заміна наслідку процесом;
 - 5) заміна наслідку причиною;
 - 6) заміна причини наслідком.
- I) Заміна процесу його причиною:

The great writers of the 19th century tell good stories (S. Maugham. A Writer's Notebook).

2) Заміна процесу його наслідком:

Notwithstanding the passage of time, their novels retain their fascination (Ibid).

3) Заміна причини процесом:

Women Man Ships on Caspian Sea (Daily Worker).

4) Заміна наслідку процесом:

In 1948 Dewey was handicapped by the record of the Republican Congress (Daily Worker).

5) Заміна наслідку причиною:

Of eight states composing SEATO five are non-Asian imperialist powers. Only three Asian states could be scraped up. (The Worker).

6) Заміна причини наслідком:

The war makes big business for the corporations (Th. Dreiser).

Усі розглянуті приклади показують, що прямий переклад підкреслених слів відповідностями, які є в англо-російському чи англо-українському словнику, неможливий. У кожному випадку прийом смислового розвитку підказується контекстуальним значенням слова або словосполучення.

Великі письменники XIX століття - прекрасні оповідачі.

Їх романи витримали перевірку часом і зберігають усю свою чарівність.

На Каспійському морі жінки водять кораблі.

На виборах 1948 року Дьюї був у невідгідному становищі через діяльність конгресу з республіканською більшістю.

Із восьми країн, які входять в SEATO, п'ять - імперіалістичні неазіатські країни. США вдалося заманити в цю організацію тільки три азіатські держави.

Війна приносить величезні прибутки монополіям.

§ 6. Антонімічний переклад

Суть антонімічного перекладу полягає у вживанні при перекладі слів або словосполучень, прямо протилежних за значенням словам або словосполученням англійської мови. При цьому доводиться відповідним чином міняти і контекст усього речення, інколи заміняючи стверджувальну форму речення заперечною або навпаки. Вживання антонімів може бути в одних випадках обов'язковим, а в других - факультативним.

Обов'язкове застосування прийому антонімічного перекладу часто зв'язане з відсутністю в українській мові слова, лексично тотожного слову англійського оригіналу.

The adoption of the defensive does not necessarily mean weakness or inferiority of our troops (Field Service Regulations).
Перехід до оборони не обов'язково означає слабкість наших сил або перевагу сил противника.

Через відсутність українського еквівалента слово inferiority доводиться замінити в перекладі антонімом.

У більшості випадків використання протилежного поняття в перекладі веде за собою заміну стверджувального речення заперечним або заперечного стверджувальним, наприклад:

The woman at the other end asked him to hang on (S. Bastow. The Raging Calm).
Жінка на другому кінці проводу попросила його не класти трубку.

No man is wise at all times.
Кінь на чотирьох, та й то спотикається.

Антонімічний переклад неминучий при перекладі англійських заперечених речень із сполучниками till, until, unless, коли мова йде про те, що дана подія не відбулася до певного часу, наприклад:

Mrs. Thackeray did not die till 1892. Місіс Теккерей померла лише в 1892 році.

Цілком очевидно, що прямий переклад: "Місіс Теккерей не вмирала до 1892 року" – звучав би з відтінком глузування.

Факультативним прийом антонімічного перекладу може бути у випадках, коли можливий і прямий переклад і коли вибір залежить від логічних або стилістичних факторів.

There are no fees for university studies nor special taxes for exams. Навчання у вузах безкоштовне, за складання екзаменів ніяка плата не збирається.

Тут однаково можливий і антонімічний переклад: "Навчання і складання екзаменів – безкоштовні".

Застосування антонімічного прийому закономірно при перекладі речень з такою смисловою структурою, яка логічно недопустима в українській мові.

The scientist has been overtaken by times. Учений відстав від життя.

По-українськи не можна сказати: "Час обігнав ученого". Логічно і природно висловити ту ж думку, ідучи "від протилежного".

Так само неможливий прямий переклад речення:

The direct opposite is the truth. Це зовсім не відповідає дійсності.

У даному випадку потрібна заміна стверджувального речення заперечним.

Антонімічними можуть бути і словникові відповідники. Більше половини сполучень з дієсловом to keep перекладаються антонімами: to keep down – не вставати; to keep in – не випускати; to keep off – не відпускати; to keep out – не допускати; не допускати; не дозволяти, наприклад:

to keep children out of mischief. не давати дітям пустувати.
Shut the window to keep cold air out. Закрийте вікно, щоб не напустити холоду.

To keep foreign goods out. Не допускати ввозу іноземних товарів.

He kept us out of war. Він не дав втягнути нас у війну.

The windows of the workshop were closed to keep the cool air in. Вікна майстерні були закриті, щоб туди не проникло розжарене повітря.

§ 7. Цілісне перетворення в процесі перекладу

Суть цілісного перетворення полягає у повному відриві від слів оригіналу і в цілісній передачі його змісту засобами української мови. Зміст інформації, виражений окремим словом, синтагмою або цілим реченням, перекладається не по елементах, а повністю, що призводить до втрати явно вираженого зв'язку між значеннями слів в англійській та українській мовах. Особливо багато таких прикладів серед словосполучень живої розмовної мови:

How do you do.	Здрастуйте.
Welcome!	Ласкаво просимо.
Never mind.	Нічого, не турбуйтеся, не звертайте уваги.
Don't mention.	Будь ласка.
Forget it.	Не варто говорити про це.
Here you are.	Ось, будь ласка.
Here's to you.	За ваше здоров'я.
Well done!	Браво! Молодець!
Have done.	Вистачить.

That'll do.	Досить, можете іти, ви вільні.
Now then!	Ану, скоріше!
Well now!	Ну що!
Shut up!	Заткнись!
Help yourself.	Пригощайтесь, будь ласка.
Here, here!	Правильно, правильно!

В залежності від тієї адекватної заміни, яку перекладач знаходить у кожному конкретному випадку, прийом цілісного перетворення може здійснюватися одним із трьох способів: 1) нейтральною, 2) образною та 3) ідіоматичною заміною.

Нейтральним перетворенням ми користуємося тоді, коли в перекладі передаємо англійське словосполучення або вираз словами стилістично-нейтрального ряду, наприклад: *administrative efficiency* - оперативність; *vested interests* - капіталісти; *wishful thinking* - самообман.

Другий, образний спосіб заміни особливо важливий для передачі засобів виразності, зокрема фразеологічних одиниць. Якщо при передачі образного виразу є можливість зберегти англійський образ повністю або частково, з деякими змінами, то не потрібно застосовувати прийоми трансформації. Інша справа, коли англійська образність буде незрозуміла читачу або буде сприйнята неправильно. У таких випадках в перекладі трансформація неминуча. Наприклад, вираз *not fit to hold a candle to* перекладається "не здатний у слід ступити".

Англо-український фразеологічний словник К.Т.Баранцева пропонує спочатку стилістично-нейтральну заміну "не витримувати порівняння", "бути значно гіршим", а потім уже образний відповідник "не здатний у слід ступити". Звідси можна зробити висновок, що прийом цілісного перетворення може мати проміжну стадію: нейтральної інтерпретації значення цілого перед тим, як знайти образну заміну

українській мові.

Третю, ідіоматичну категорію цілісного перетворення легко можна прослідкувати на багатьох прикладах перекладу фразеологізмів. Ідіоматичним у даному випадку може бути переклад навіть тоді, коли англійське словосполучення або вираз не буде ідіомою, наприклад:

I do not take lessons in morality from Two-Bomb Truman; of course, when he speaks of self-seeking he should know what he is talking about (H.Aptheker. Mission to Hanoi, p.27).	Я не збираюсь учитися моралі у Двобомбового Трумена. Звичайно, коли він говорить про саморекламу, йому і карти в
---	--

He should know what he is talking about - вільне словосполучення, і все-таки в українській мові йому відповідає фразеологічна одиниця: "йому і карти в руки".

Багато ідіоматичних перекладів, які стали результатом цілісного перетворення, уже зафіксовані у двомовних фразеологічних словниках: *thick as thieves* - водою не розлити; *sink or swim* - або пан, або пропав.

§ 8. Компенсація втрат при перекладі

Компенсацією втрат при перекладі слід вважати заміну непереданого елемента оригіналу іншим елементом у відповідності з загальним ідейно-художнім характером оригіналу. Компенсація може мати семантичний або стилістичний характер.

Семантична компенсація часто застосовується для заповнення прогалин, викликаних лексикою. Це перш за все позначення реалій, які характерні для англійської мови і чужі іншій мові та іншій дійсності, наприклад: *Christmas Holidays* - зимові канікули; *Christmas present* - новорічний подарунок.

Стилістична компенсація полягає в заміні одного виразового засобу іншим. Так, наприклад, у п'єсі Дж.Голсуорсі "Вгеча" іде мова про те, що після довгих блукань голодний Деннант проникає вночі в квартиру, лягає під ліжку і засинає, а коли вранці його знаходить хазяйка і, налякавшись, хоче закричати, він заспокоює її словами: *Hush! It's quite OK. - Tss! Не бійтеся.*

Пряма відповідність "все в порядку" не відповідала б наміру втікача заспокоїти жінку.

§ 9. Доповнення слів при перекладі з лексичних причин

При перекладі з англійської мови нерідкі випадки, коли з різних причин необхідно ввести слова, яких немає в оригіналі.

Усі випадки доповнення слів можна звести до двох категорій:

- 1) для заміни слова, якому немає відповідника в українській мові;
- 2) для уточнення змісту.

1) Якщо в українській мові немає слова-відповідника англійському слову, то доводиться передавати його словосполученням або смисловою групою. Наприклад: *lunch* - другий сніданок; *landslide* - рішуча перемога на виборах, *takeover* - поглинання одного підприємства іншим; *supermarket* - магазин самообслуговування.

2) Дуже часто доповнення слів потрібне для інтерпретації явищ, характерних для англійської та американської дійсності. Багато із подібних термінів і реалій мають характер лексикалізованого словосполучення, як наприклад: *strike ballot* - голосування щодо оголошення страйку; *round robin* - петиція з підписами по колу (щоб не можна було виявити призвідників).

Випадки доповнення слів для уточнення значення якого-небудь слова відповідно з широким контекстом або ситуацією висловлювання важко підвести під одну із категорій лексичних трансформацій.

The *spoilsmen* looked upon political power as a means of participating in the general riches.

Ясно, що "поділ нагробованого" підказаний широким контекстом і не є описовим перекладом слова *riches*.

Since the Second World War 800 million people in Asia and Africa have risen from colonial or dependent status to independent nationhood.

Продажні політики розглядали політичну владу як засіб участі в загальному поділі нагробованого.

З часу другої світової війни 800 млн. людей в Азії і Африці, які раніше знаходилися на становищі колоній і залежних країн, піднялися до рівня незалежних держав.

В українському варіанті перекладу необхідно доповнити це речення словами: "які раніше знаходилися" і "до рівня".

§ 10. Опущення слів при перекладі

В процесі перекладу з лексичних причин можуть бути опущені деякі слова оригіналу. Нерідко опускаються в перекладі десемантизовані слова: *thing, matter, terms*, тобто слова із стертим значенням, наприклад:

I have many things to do before leaving. Мені ще багато потрібно зробити до від'їзду.

Часто опускається в перекладі модальне дієслово *can, could*:

He was shortsighted and could not recognize his friends when he passed them in the street. Він був таким короткозорим, що не пізнавав знайомих на вулиці.

Нерідкі випадки опущення слів, коли виражене в оригіналі декількома словами можна передати по-українськи одним словом: *Red Indian* - індієць; *concert pianist* - піаніст; *concert piano* - рояль; *woman teacher* - учителька.

Завдання 1. Питання для самоконтролю:

1. Що таке лексичні трансформації і які є їх види?
2. В чому полягають прийоми диференціації, конкретизації і генералізації?
3. Які взаємозв'язки встановлюються при перекладі дієслівних сполучень прийомом смислового розвитку?
4. Коли застосовуються прийоми антонімічного перекладу, цілісного перетворення і компенсації втрат при перекладі?
5. З яких причин відбувається доповнення і опущення слів при перекладі?

Завдання 2. Визначити вид лексичної трансформації в поданих реченнях:

1. He comes over and visits me practically every weekend.	1. Він часто до мене приїздив - майже кожен <u>тиждень</u> .
2. So what? I <u>said</u> .	2. Ну то що? - <u>запитую</u> я.
3. There was more showmanship than statesmanship in their tactics.	3. В їх передвиборних виступах було більше парадного галасу, ніж державної мудрості.
4. Strong arm men.	4. Головорізи.
5. The President's energy message.	5. Заява президента з проблем нестачі енергоресурсів.
6. I'm not kidding.	6. Я вам серйозно говорю.

Розділ II

Переклад фразеологічних одиниць

§ I. Загальна характеристика фразеологічних одиниць

Фразеологія становить найбільш живу, яскраву і своєрідну частину словникового складу кожної мови. Навіть стилістично нейтральні фразеологізми відрізняються національною своєрідністю і

можуть набувати експресивного значення в контексті. Бурхливий ріст словникового складу англійської мови призводить до того, що і "Англо-російський фразеологічний словник" О.В.Куніна, "Англо-український фразеологічний словник" К.Т.Баранцева з кожним роком все більше відстають від життя. Тому перекладач повинен уміти самостійно виділити фразеологічні одиниці, розкрити їх значення і передати їх експресивно-стилістичні функції в перекладі. Основна трудність полягає в тому, що ніякий словник не в змозі передбачити усіх можливостей використання фразеологізму в контексті.

Фразеологізми являють собою сполучення слів, тобто роздільно-оформлені утворення з повністю або частково переосмисленими компонентами, фразеологічними значеннями. Для фразеологічних одиниць характерна не взагалі сталість на фразеологічному рівні, закономірні залежності словесних компонентів і структурно-семантична немодельованість. Фразеологічні одиниці утворені за граматичними моделями змінних сполучень і речень.

Під переосмисленням слід розуміти різні за ступенем і характером семантичні зрушення в словах. Сталість на фразеологічному рівні (сполученість значення компонентів) означає взаємозв'язок і взаємодію значень компонентів словосполучення, в результаті чого утворюється повне переосмислення словосполучень в цілому. Це характерно для категорії фразеологічних зрощень або ідіом.

Англійське *to come a storrer* (сісти в калюжу) - фразеологічне зрощення, компоненти якого зв'язані сполученістю значень. Такі утворення відзначаються невиводимістю цілого значення із суми значень компонентів. Оскільки образна основа таких зрощень не сприймається навіть носіями мови, їх переклад здійснюється переважно прийомом цілісного перетворення. Вирішальне значення має при цьому наявність в українській мові відповідного фразеологізму, який

мав би таке ж саме стилістичне і експресивне забарвлення.

Коли сполученість значень відсутня і можна говорити лише про переосмислення одного із компонентів фразеологічної одиниці або про цілісне переосмислення всієї фразеологічної одиниці (ФО), побудованій на метафоризації вільного сполучення слів, то в наявності фразеологічна єдність. Ряд традиційних метафор, які перетворилися у фразеологічні єдності, мають образні відповідники в українській мові, наприклад: *dead letter* - мертва буква; *golden mean* - золота середина; *witch dance* - свистопляска; *to save the face* - врятувати свою репутацію. Характерне для всіх без винятку розглянутих прикладів - збереження образності в перекладі незалежно від того, чи збережена образність англійського виразу, чи замінена іншою.

§ 2. Переклад експресивних фразеологічних одиниць (ФО)

Як правило, ФО завжди буде більш експресивною, ніж її словниковий еквівалент. Досвід показує, що спроби дати еквівалентний, придатний для всіх випадків переклад ФО у словнику, не виправдують себе. Єдиний український відповідник може виявитись зовсім непридатним для перекладу.

Наприклад, ФО *to sow one's wild oats* дана в "Англо-українському фразеологічному словнику" К.Т.Баранцева без стилістичної позначки і з декількома гніздовими перекладами: віддаватися юнацьким захопленням, марно тратити свою молодість, переказитися, стати розсудливим (первісно мало значення "сіяти дикий овес замість культурного").

I was not one of those young men, who sow a large crop of wild oats які дуже грішать замолоду. (H.Wells. *The Secret Places of the Heart*).

У перекладі цього прикладу розкриття значення ФО повністю гармує з серйозністю інтонації оригіналу.

Якщо в багатьох випадках ФО і є еквівалентами слів, то лише смисловими еквівалентами, але не стилістичними. То *pull somebody's leg* безсумнівно виразніше, ніж *to joke*; *to put one's best leg foremost* має іронічну експресію, яка відсутня у дієслова *to endeavour*.

Нейтральне *to die* позбавлене експресивності, властивої його фразеологічному аналогу *to go the way of all flesh*.

При перекладі дуже важливо враховувати експресивно-стилістичну забарвленість ФО і передавати її рівноцінними засобами.

Фразеологічні заміни в перекладі повинні відображати і національний колорит мови оригіналу. В розділі "німецький" чи "істинний соціалізм" в "Маніфесті Комуністичної партії" говориться так про становище дрібної буржуазії: *Der "wahre" Sozialismus schien ihm beide Fliegen mit einer Klappe zu schlagen*.

При буквальному перекладі одержимо: "здавалося, що "істинний соціалізм" вбиває двох мух однією хлопавкою". Однак цей звичний для німецької мови образ замінений у всіх перекладах. Так, в українському перекладі ми читаємо: "здавалося, що "істинний соціалізм одним пострілом вбиває двох зайців".

В англійському перекладі: "вбиває двох птахів одним каменем". *True Socialism appeared to kill these two birds with one stone.*

§ 3. Експресивне використання ФО за допомогою подвійної актуалізації

Подвійна актуалізація полягає у тому, що значення кожного компоненту ФО ніби відновлюють свою предметну віднесеність і сприймаються одночасно з існуючим глобальним переосмисленням значенням фразеологізму. Таким чином, досягається паралельне сприй-

мання як переносного значення самої ФО, так і прямого значення компонентів або подвійна актуалізація.

При передачі подвійної актуалізації фразеологічних зрощень у перекладі доводиться вдаватися до прийому калькування.

Яскраві приклади калькованої передачі можна знайти у 28-му томі "Зібрання творів" Ч.Діккенса: "Червона стрічка", "Свині повністю" і "Псам на поталу". В той час як це зафіксовано у словнику К.Т.Баранцева, red tape - бюрократизм; канцелярський формалізм" (червоною стрічкою прошивають документи в англійських державних установах); to go the whole hog - доводити справу до кінця, робити щось ґрунтовно, не зупинятися на півдорозі; ні перед чим не зупинятися; to go to the dogs - руйнуватися, гинути, розорятися.

Переклад усіх трьох заголовків статей замість закономірних словникових відповідностей буквальним значенням кожного слова пояснюється наміром автора оживити ці "омертвілі" образні вирази.

В першій статті Діккенс говорить про англійських чиновників-бюрократів, що вони звикли обв'язувати червоною стрічкою всяке живе тіло, що вони готові облутати цією стрічкою весь світ. І в той же час наявність фігури бюрократа-марудника допомагає читачу сприймати подвійне - пряме і переносне - значення образності, що створюється подвійною актуалізацією фразеології. Подібне співвідношення між прямим і переносним значеннями фразеологічної одиниці спостерігається і у двох інших наведених прикладах.

§ 4. Переклад образних ФО

Можна виділити чотири різних способи передачі образних ФО: 1) з повним збереженням іншомовного образу; 2) з частковою зміною образності; 3) з повною заміною образності і 4) зняттям образності.

Першим способом передаються ФО, різноманітні структури, які мають інтернаціональний характер: застигли метафори і перифрази, прислів'я і приказки, крилаті вирази, а також запозичення в українську мову з англійської, наприклад: blue stocking - синя панчоха; the lion's share легова пайка; body and soul - душою і тілом; in the seventh heaven - на сьомому небі; to gild the pill - позолотити (посолодити) пілюль; to play with fire - грати з вогнем; not to see the wood for the trees - за деревами не бачити лісу.

У всіх наведених вище прикладах образ зберігається без змін.

При іншому способі образна основа ФО у перекладі зберігається, але з певними змінами лексичного або граматичного характеру. Замінитися може один із компонентів словосполучення; образний компонент - іншим, близьким йому, або допоміжний компонент - будь-яким, наприклад: in the dead of night - глухої ночі; in broad daylight - серед білого дня; cannon fodder - гарматне м'ясо; a diamond of the first water - діамант чистої води.

Зберігається образ, але міняється граматична форма виразу. Наприклад, одна в англійській, множина в українській: to have the news at first(second) hand - дізнатися про новину з перших (других) рук; to give a free hand - розв'язати руки, дати волю дії.

Англійський інфінітив замінюється дієсловом в особовій формі при перекладі ФО на українську мову: not to lie on a bed of roses - (його шлях) не всипаний розами; to make one's mouth water - (у нього) слина потекла.

Найцікавіші з творчої точки зору ФО, при перекладі яких доводиться повністю замінити їх образну основу, наприклад, to take somebody for a ride може означати в літературно-розмовному стилі мови: "підняти на сміх, висміяти, облурити кого-небудь", а у зло-

дійському жаргоні: "убити", "прикіньчити".

Національна своєрідність ФО повинна бути відображена одночасно і стилістично, і експресивно.

Боксерські терміни, наприклад, більш звичні для англійської мови, ніж для української. Тому неможливо було б зберегти образ кинути губку у реченні, де говориться про капітуляцію гітлерівських полчищ у травні 1945 року: Hitler armies threw up the sponge. "Гітлерівські полчища склали зброю".

Переклад ФО із зняттям образності пов'язаний з певною втратою виразності: a skeleton in the cupboard are in the closet - "сімейна таємниця"; "неприємність, яку замовчують або приховують від чужих".

Існують і фразеологічні зрощення, які перекладаються експресивними словами або словосполученнями, хоча в англійській мові їх образність не сприймається, наприклад: rag-tag and bobtail - наволоч; набрид; покидьки суспільства; at sixes and sevens - 1) в безладді, в занедбаному стані; 2) розходитися в думках, смаках); 3) заплутатися; to talk nineteen to the dozen - говорити без кінця-краю, торохтіти.

§ 5. Переклад ФО, позбавлених образної основи

Складною семантикою відрізняються ФО, позбавлені образності, які є одночасно і модально-вступними словами, і виразами. Як правило, вони багатозначні і на них з особливою силою відбивається вплив контексту. Наприклад, багатозначність таких фразеологічних одиниць розкривається в "Англо-українському фразеологічному словнику" К.Т.Баранцева так: for that matter (for the matter of that) - "оскільки стосується цього"; "якщо на те пішло"; "власне кажучи"; "треба сказати"; "фактично"; "що й казати"; if anything - "принаймні"; "коли вже на те пішло", "скоріш за все".

Завдання 1. Питання для самоконтролю:

1. Яка основна трудність в перекладі фразеологічних одиниць?
2. Що являють собою фразеологізми?
3. Чим відрізняються фразеологічні зрощення від фразеологічних єдностей?
4. В чому полягає експресивність фразеологічних одиниць?
5. Що таке подвійна актуалізація?
6. Як здійснюється переклад образних фразеологічних одиниць і одиниць, позбавлених образної основи?

Завдання 2. Перекласти подані фразеологічні одиниці і вказати спосіб їх перекладу.

- 1) To count one's chickens before they are hatched. 2) To fall on deaf ears. 3) If you dance you must pay the fiddler.
- 4) Ill comes in by ells and goes out by inches. 5) To measure another man by one's own yardstick. 6) Stop-press news.

З М І С Т

Глава I. Лінгвістичні основи перекладу	3
§ 1. Суть процесу перекладу	3
§ 2. Види перекладу	4
Розділ I. Проблеми вузького контексту	
§ 1. Способи перекладу словникових відповідностей	6
§ 2. Описовий переклад	10
§ 3. Безперекладна передача слів	10
§ 4. Переклад-калька	12
§ 5. Трансформаційний переклад	12
Розділ 2. Переклад деяких категорій слів	
§ 1. Переклад складних слів	13
§ 2. Переклад реалій і термінів	14
§ 3. Переклад інтернаціональних слів	16
§ 4. Переклад неологізмів	17
§ 5. Транслітерація і транскрипція	19
Розділ 3. Проблеми широкого контексту	
§ 1. Залежність перекладу слів від контексту	20
§ 2. Залежність перекладу слів від ситуації	22
§ 3. Використання словників у процесі перекладу	24
Глава II. Граматичні трансформації	
Розділ I. Проблеми вузького контексту	
§ 1. Визначення граматичних трансформацій	29
§ 2. Функціональний принцип передачі граматичних форм та синтаксичних конструкцій в перекладі	29

§ 3. Порядок слів і структура речення в перекладі	32
§ 4. Переклад речень з інверсією	34
§ 5. Перебудова речення в залежності від типу присудка	35
§ 6. Переклад багаточленних атрибутивних груп в газетних заголовках	37
§ 7. Передача пасивного стану в перекладі	41
§ 8. Передача інфінітива та інфінітивних конструкцій.	42
§ 9. Передача герундія і герундіальних конструкцій.	42
§ 10. Передача дієприкметників і дієприкметникових конструкцій. Залежність перекладу від синтаксичної функції	43
§ II. Переклад однорідних членів речення з різним керуванням	46
§ 12. Передача абсолютних конструкцій	47
§ 13. Заміна частин мови і членів речення в перекладі.	50
§ 14. Переклад слів, утворених конверсією.	55
§ 17. Узгодження часів.	59
§ 18. Доповнення слів з граматичних причин	59
§ 19. Опущення слів з граматичних причин	61
Розділ 2. Проблеми широкого контексту	
§ 1. Переклад модальних дієслів.	63
§ 2. Функціональна залежність перекладу модального дієслова	63
§ 3. Переклад сполучень may та might з інфінітивом	64
§ 4. Передача сполучення will have + Infinitive.	66
§ 5. Особливості перекладу модального дієслова can/could	67
§ 6. Переклад модальних слів	67
§ 7. Передача заперечення в перекладі	68
Глава III. Лексичні трансформації в процесі перекладу	
Розділ I. Види лексичних трансформацій	
§ 1. Визначення лексичних трансформацій	70
§ 2. Диференціація значень	71
§ 3. Конкретизація значень.	72
§ 4. Генералізація значень.	73
§ 5. Смысловий розвиток при перекладі	74
§ 6. Антонімічний переклад.	77
§ 7. Цілісне перетворення в процесі перекладу	79
§ 8. Компенсація втрат при перекладі.	81

§ 9. Довнення слів при перекладі з лексичних причин . . .	82
§10. Опущення слів при перекладі.	83
Розділ 2. Переклад фразеологічних одиниць	
§ 1. Загальна характеристика фразеологічних одиниць	84
§ 2. Переклад експресивних фразеологічних одиниць .	86
§ 3. Експресивне використання ФО за допомогою подвійної актуалізації.	87
§ 4. Переклад образних ФО.	88
§ 5. Переклад ФО, позбавлених образної основи. . .	90

Министерство высшего и среднего специального образования УССР
 Учебно-методический кабинет по высшему образованию
 Хмельницкий технологический институт

Учебное издание

Полюжин Михаил Михайлович
 Максимчук Надежда Николаевна
 Омельченко Лариса Федоровна

Теория и практика перевода
 с английского языка на украинский

Учебное пособие

Киев УМК ВО 1991
 На украинском языке

Навчальне видання

Полюжин Михайло Михайлович
 Максимчук Надія Миколаївна
 Омельченко Лариса Федорівна

Теорія і практика перекладу
 з англійської мови на українську

Навчальний посібник